ARGOS

Bulletin van het Veterinair Historisch Genootschap

Robert Paling
Ontwikkelingen in de tropische diergeneeskunde bij de faculteit Diergeneeskunde in Utrecht (1915-2013)

Bambang Pontjo Priosoeryanto & Iis Arifiantini
The history of the veterinary profession and education in Indonesia

Ron Dwinger & Gerrit Uilenberg
Een icoon in de tropische diergeneeskunde: Dick Zwart

NR 50 | SERIE 5
VOORJAAR 2014

ISSN 0923-3970

Colofon

ARGOS. Bulletin van het Veterinair Historisch Genootschap.
Verschijnt tweemaal per jaar.

Redactie
Dr. J.B. Berns
Prof. dr. P.A. Koolmees
Drs. A.J. Plaisier
Prof. dr. A. Rijnberk
Dr. R.N.J. Rommes

Redactiesecretariaat
p/a Prof. dr. P.A. Koolmees
IRAS-VPH, Faculteit Diergeneeskunde
Postbus 80175. 3508 TD Utrecht.
P.A.Koolmees@uu.nl

Bestuur V.H.G.
Drs. R. Back (voorzitter)
Drs. E.J. Tjalsma (secretaris)
Dr. M.H. Mirck (penningmeester)
Drs. Th.J.D. Straatman (lid)
Dr. J. Verhoeff (lid)
Prof. dr. P.A. Koolmees (adviseur)

Secretariaat
p/a Drs. E.J. Tjalsma
Neptunusstraat 16, 8303 AB Emmeloord
Tel.: 06 - 20422989
e-mail: ejtjalsma@planet.nl
website : www.veterinayhistory.nl

Abonnementen op ARGOS
€ 25,00 per jaar. Losse nummers
€ 15,00 (incl. verzending) te bestellen
bij de penningmeester van het
V.H.G., m.h.mirck@gmail.com.
Bankrekeningnummer 581045
t.n.v. V.H.G. te Deventer.

Lidmaatschap V.H.G.
De contributie van het V.H.G. bedraagt
€ 35,00 per jaar (studenten € 10,00).
Leden ontvangen ARGOS gratis.
Buiten Nederland:
Contributie V.H.G. € 40,00.
Abonnement ARGOS € 30,00.
Ledenadministratie: m.h.mirck@gmail.com

Vormgeving
Anjolieke Dertien (afdeling Multimedia,
faculteit Diergeneeskunde)
Opmaak Elsbeth Kool

Druk
Libertas, Bunnik

Overname van artikelen uit Argos is toegestaan, mits de bron vermeld wordt en bewijsexemplaar aan de redactie wordt toegestuurd.

Canon …Wat is dat nu precies en voor wie is hij bedoeld?

Het Veterinair Historisch Genootschap heeft afgelopen jaar het initiatief genomen om de *Canon van de Diergeneeskunde in Nederland* uit te brengen in 2014, het jaar dat het VHG 25 jaar bestaat . Als bijlage bij deze aflevering van Argos vindt u een folder met nadere informatie en de mogelijkheid een exemplaar tegen gereduceerde prijs te bestellen.
Wanneer we de betekenis van het woord *canon* opzoeken, stuiten we op verschillende verklaringen. Van Dale noemt als eerste betekenis "regel, richtsnoer, maatstaf". Ook vinden we: "Het geheel van belangrijke personen, teksten, voorwerpen, verschijnselen en gebeurtenissen die het referentiekader vormen van een gedeelde cultuur of religie".
Met een canon worden ijkpunten in het verleden beschreven van waaruit men actuele begrippen en onderwerpen tracht te verhelderen. De veterinaire canon moet een duidelijke taak hebben om een overzicht te geven van de hoogtepunten van de veterinaire geschiedenis van Nederland. Door middel van 50 vensters wordt dat overzicht gegeven. De basis van mijn eigen plezier in de beoefening van de veterinaire geschiedenis ligt bijvoorbeeld ook in een aantal vensters. Ik wil beginnen in **1714**:

> 'De vee- of runderpest, welke in 1709 in Europa haar intrede heeft gedaan, kwam in 1713 met zieke Deensche ossen ook in Nederland en verbreidde zich daar spoedig in zoo sterke mate, dat vooral in 1714 en 1715 duizenden runderen stierven'.[1]

De inhoud van dit "venster" lezende, vraag je jezelf af wat er met al die dode runderen gebeurde.
Er was immers geen Destructiewet. Tijdens onze komende voorjaarsbijeenkomst in Nijkerk zal mevrouw ing. Anne-Marie Oudejans ons enig inzicht hieromtrent verschaffen.

Het jaar **1814:** we lezen:

> 'De eerste maatregel, die tijdens de regeering van Willem I genomen werd, was het weer in werking brengen van de Commissie voor het examineeren van veeartsen, op 17 September 1808 door Koning Lodewijk Napoleon ingesteld. De vroegere leden Prof. Brugmans, J.A. Bennet en D. Heilbron namen 23 September 1814 weer zitting…'. Deze commissie bracht rapport uit, ook omtrent de *noodzakelijkheid van eene inrichting van veeartsenijkundig onderwijs*.[2]

In 1807 was een uitgebreid Plan voor een Veeartsenijschool van Staatswege te Zutphen aan de orde geweest. Daarna duurde het nog vijf jaar voor de aankoop van de buitenplaats Gildestein nabij Utrecht een feit was en nog zeven jaar voor de Rijksveeartsenijschool te Utrecht werkelijkheid werd.[3]

Zo'n venster vráágt om nadere bestudering zou ik willen stellen! Wat ging er zoal aan vooraf? Mijn ervaring is dat menig student en dierenarts daar geen weet van heeft!

1914: we lezen:

> 'Het was in januari 1899 dat de leeraren der Veeartsenijschool te zamen aan den Directeur-Generaal, Chef der Afdeeling Landbouw, eenige voorstellen aanboden, welke zouden kunnen strekken om de inrichting van het onderwijs aan 's Rijksveeartsenijschool te verbeteren'. Bijna 2 jaren later – op 5 November 1900 - deden dezelfde leeraren… aan den bovengenoemden hoofdambtenaar plannen voor een reorganisatie op breeden grondslag toekomen'.[4]

> 'In Juni 1908 kwam een eerste aan het Departement opgemaakte vóór-ontwerp gereed'.[5] Daarin werd gesteld dat de veeartsenijschool een inrichting van hoger onderwijs moet zijn!

'De Raad van Bestuur deed in Juli 1914 de Directeur-Generaal van den Landbouw, op diens verzoek, een nota toekomen naar aanleiding van de in het Voorlopig Verslag gemaakte opmerkingen'.[6]

Ook dit venster vraagt natuurlijk om "geopend" te worden om dan te lezen wat zoal vooraf ging aan de verheffing in 1918 van het veterinair onderwijs tot 'hooger onderwijs'!

2014: Het jaar dat het V.H.G. 25 jaar bestaat.

> Hoe kwam het VHG tot stand? Wat is er in die 25 jaar terecht gekomen van de ideeën van de initiatiefnemers buiten belangrijke activiteiten als de organisatie van voorjaars- en najaars bijeenkomsten en de uitgave van een bulletin van het genootschap?

Ik hoop dat ik u met mijn "eigen vensters" voldoende heb geprikkeld om tot aanschaf van de *Canon van de diergeneeskunde; de veterinaire geschiedenis van Nederland in 50 vensters* over te gaan! Graag zie ik u op onze voorjaarsbijeenkomst op 16 april a.s. in Nijkerk!

ROB BACK

Noten

1. W.J. Paimans, 'De veeartsenijkunde in Nederland vóór de stichting der Veeartsenijschool te Utrecht' in: H.M. Kroon, W.J. Paimans & J.E.W. Ihle, *Een eeuw veeartsenijkundig onderwijs. 's Rijks-veeartsenijschool Veeartsenijkundige Hoogeschool 1821-1921* (Utrecht 1921) 1-24, aldaar 5.
2. H.M. Kroon, 'De voorbereiding en de oprichting van 's Rijksveeartsenijschool ', in: H.M. Kroon, W.J. Paimans & J.E.W. Ihle, Een eeuw veeartsenijkundig onderwijs. 's Rijks-veeartsenijschool Veeartsenijkundige Hoogeschool 1821-1921 (Utrecht 1921) 25-75, aldaar 57.
3. Ibidem, 39.
4. B. Sjollema, 'De Veeartsenijkundige Hoogeschool en hare voorgeschiedenis', in: M. Kroon, W.J Paimans & J.E.W. Ihle, *Een eeuw veeartsenijkundig onderwijs. 's Rijks-veeartsenijschool Veeartsenijkundige Hoogeschool 1821-1921* (Utrecht 1921) 115-127, aldaar 115.
5. Ibidem, 117.
6. Ibidem, 121-122.

Afbeelding omslag:
Woonverblijf H.J. Tromp de Haas, paardenarts der 2e klasse, Lombok 1894. Foto: Collectie KITLV, Leiden.

Inhoud

330 **Van de voorzitter**
332 **Programma voorjaarsbijeenkomst**
333 **Samenvattingen van de lezingen**

334 **Robert Paling**
Ontwikkelingen in de tropische diergeneeskunde bij de faculteit Diergeneeskunde in Utrecht (1915-2013)

342 **Bambang Pontjo Priosoeryanto & Iis Arifiantini**
The history of the veterinary profession and education in Indonesia

347 **Ron Dwinger & Gerrit Uilenberg**
Een icoon in de tropische diergeneeskunde: Dick Zwart

354 **Veterinair Erfgoed**
Het Universiteitsmuseum pakt uit

356 **Boekbespreking:**
Harry Strijkers en Jean van Haen

357 **Sprokkelingen**
Gerritjan van Nie: Valkerij
Peter Koolmees: Tongblaar in 1732

359 **Richtlijnen voor auteurs**

VOORJAARSBIJEENKOMST 16 APRIL 2014

Programma Voorjaarsbijeenkomst Veterinair Historisch Genootschap

DATUM

WOENSDAG 16 APRIL 2014

PLAATS

Vergader- & congrescentrum De Schakel

Oranjelaan 10, 3862 CX Nijkerk, Tel: 033-2460804

De Schakel ligt op loopafstand van het station

VOORZITTER

Drs. Rob Back

THEMA

Geschiedenis van de (veterinaire) milieukunde

PROGRAMMA

10.00-10.30 uur	Ontvangst met koffie
10.30-11.30 uur	Algemene Ledenvergadering
11.45-12.30 uur	Prof. dr. Petra J.E.M. van Dam is ecologisch historicus en houdt zich bezig met de relatie mens-dier-landschap. Zij is als hoogleraar waterstaatsgeschiedenis verbonden aan de Faculteit Geesteswetenschappen en het International Research Institute CLUE van de Vrije Universiteit te Amsterdam: *'De geschiedenis van het duinkonijn als voorbeeld van ecologische geschiedenis'.*
12.30-13.45 uur	Lunch
13.45-14.30 uur	Ing. Anne-Marie T.M. Oudejans, schrijfster van het boek Categorie één. Dierlijk afvalverwerking door de eeuwen heen: *'Van Miltvuurbosje via destructie naar animal rendering'.*
14.30-15.15 uur	Dr. Boyd R. Berends is als docent-onderzoeker verbonden aan de Divisie Veterinaire Volksgezondheid, Institute for Risk Assessment Sciences, Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht: *'De recente geschiedenis van Veterinaire Milieukunde in Nederland'.*
15.15-15.45 uur	Discussie
15.45-17.00 uur	Einde van het programma, gevolgd door een borrel.

Samenvattingen van de lezingen

Prof. dr. Petra E.J.M. van Dam

De geschiedenis van het duinkonijn als voorbeeld van ecologische geschiedenis

De ecologische of milieugeschiedenis kent diverse takken. Tot de onderwerpen behoren de geschiedenis van het klimaat, de geschiedenis van het omgaan met natuurlijke hulpbronnen zoals energie, veranderingen in ecosystemen vooral zoals die door de mens veroorzaakt zijn, bijvoorbeeld vervuiling, vermesting en verzuring, en de geschiedenis van de twintigste-eeuwse milieubeweging en de wortels daarvan in de eerdere eeuwen. De relatie mens-dier is ook een thema binnen de ecologische geschiedenis. In deze lezing wordt als voorbeeld een case-study over het halfwilde konijn in de duinen gepresenteerd. Het konijn werd in de dertiende eeuw vanuit Zuid-Europa geïntroduceerd voor de productie van bont en vlees. De fokkerij in de duinen werd voortgezet tot eind achttiende eeuw. Over de fokkerij zijn vrij veel bijzonderheden bekend. Vragen die hiermee beantwoord kunnen worden zijn onder meer: Hoe wild was en is het konijn? Wat deed de mens om de aantallen konijn in de duinen te bevorderen? Hoe natuurlijk waren en zijn de duinen? Het meest recente artikel hierover is: 'Rabbits Swimming Across Borders. Micro-Environmental Infrastructures and Macro-Environmental Change in Early Modern Holland' in: *Economies and Ecologies in Medieval and Early Modern Europe,* B. Scott (ed.), Brill's Series in the History of the Environment vol.1 (Aleks Pluskowski ed.), (Leiden 2010) 63-92.

Dr. Boyd. R. Berends

De recente geschiedenis van Veterinaire Milieukunde in Nederland

In de zeventiger jaren van de vorige eeuw kregen de effecten op het milieu van (vooral) de uitstoot van chemische agentia door menselijke activiteiten steeds meer aandacht. Daar mensen en hun gehouden dieren deel uitmaken van het ecosysteem, groeide ook de aandacht voor de effecten van deze uitstoot op de volksgezondheid, de diergezondheid en de voedselveiligheid. De in die tijd sterk opkomende massale dierhouderij kon (en kan) daarbij gezien worden als tegelijkertijd bron van milieuvervuiling en het slachtoffer daarvan. Regelgeving op het gebied van onder andere toegestane gehalten in dierlijke producten werd steeds uitgebreider en belangrijker. In het onderwijs werd deze kennis vooral gedoceerd in de disciplines toxicologie en voedingsmiddelenhygiëne. Pas in 1998 werd hiervoor een apart vak in het kerncurriculum van de faculteit Diergeneeskunde ontwikkeld: het derdejaars vak Veterinaire Milieukunde. Bij de overstap naar het Bachelor-Master model in 2007 verloor het vak de zelfstandige status en zwaarte en werd het gecombineerd met lijn- en blokonderwijs op de gebieden ethiek en veterinair (gerelateerde) wetgeving. Desalniettemin erkent de faculteit de waarde van de veterinaire milieukunde als aparte, herkenbare discipline. Onder andere door deze nadrukkelijk in de naam van het nieuwe gecombineerde vak op te nemen: 'Ethiek, Wetgeving en Milieukunde'.

Ing. Anne-Marie T.M. Oudejans

Van miltvuurbosje via destructie naar *animal rendering*

Door de gehele geschiedenis heen moesten de mensen van hun dode dieren af zien te komen.
Het begraven of verbranden ervan stonk niet alleen verschrikkelijk maar het bleef vaak een *besmettingshaard.* Al sinds de Oudheid werden huiden gebruikt voor kleding en schoeisel, botten voor gereedschap, darmen als snaren en vet voor zeep. Deze producten waren erg gewild, maar het bijbehorende onaangename werk werd uitgevoerd door maatschappelijke verschoppelingen. Deze "vilders" hebben mensonterend moeten leven. Zij hakten de kadavers handmatig (!) in hompen en verkookten ze in open ketels om het vet. Rond 1850 kwamen de eerste industriële installaties. Een groot aantal processen zou volgen.
Voor de gezondheid van mens en dier werden hiervoor wetten noodzakelijk. Dat begon al bij de vilders. Nederland kreeg daarna achtereenvolgens in 1920 de Veewet, in 1922 de Vleeskeuringswet, in 1942 het Destructiebesluit en in 1957 de Destructiewet. Nu moeten kadavers volgens de Europese wetten gedurende 20 minuten met "verzadigde" stoom van 3 bar een hittebehandeling ondergaan van 133 °C. Het vet en diermeel moeten als (bio-) brandstof in centrales worden verbrand. Niets hiervan mag naar het vee en in honden- en kattenvoer mogen nu alleen bijproducten uit goedgekeurd slachtvee worden verwerkt.

Destructie 1929

ROBERT PALING[a]

Ontwikkelingen in de tropische diergeneeskunde bij de faculteit Diergeneeskunde in Utrecht (1915 - 2013)[b]

ABSTRACT

Developments in tropical veterinary medicine at the Utrecht Faculty of Veterinary Medicine (1915-2013)

Education in livestock diseases in the tropics at the Faculty of Veterinary Medicine of Utrecht University started in 1915 at the Institute for Parasitic and Infectious Diseases. Subsequently, the Institute for Tropical and Protozoon Diseases was established in 1948 and here students and veterinarians were trained in tropical animal health. Research and training were mainly focused on African livestock diseases such as tick borne diseases and trypanosomosis. Training possibilities for students included an elective course ('Tropencursus'), membership of a debating club ('Tropische Kring'), and a traineeship in a project in a tropical country. From 1987 onwards training, education, research, and management of international collaborative projects in tropical animal health became the shared responsibility of the Department of Infectious Diseases and Immunology and the Office for International Cooperation. This article focuses on the last 50 years and highlights activities such as education, research, newsletters, networks, and projects with African and Asian countries.

Na een dienstverband van ruim 26 jaar als hoofd van het Bureau Internationale Contacten (BIC) van de faculteit Diergeneeskunde vond op 13 november 2013 het afscheidssymposium plaats voor Robert Paling. Het symposium, getiteld 'Developments in tropical veterinary medicine over the last 100 years' was een gezamenlijke activiteit van het Veterinair Historisch Genootschap (VHG) en de faculteit Diergeneeskunde. De presentaties van drie sprekers worden in deze voorjaarseditie (2014) van ARGOS gepubliceerd. In dit artikel wordt de geschiedenis van het onderwijs en onderzoek in de tropische diergeneeskunde bij de faculteit Diergeneeskunde vanaf 1915 tot heden beschreven met de nadruk op de laatste 50 jaar.

Introductie

Alvorens in te gaan op de geschiedenis van de tropische diergeneeskunde is een omschrijving van het begrip gewenst. Onder tropische diergeneeskunde wordt in het kader van deze publicatie verstaan de kennis, vaardigheid en ervaring om:

1. De diergeneeskunde toe te passen onder tropische omstandigheden
2. Dierziekten en zoönosen te diagnosticeren, te behandelen en te bestrijden die (voornamelijk) voorkomen in tropische gebieden (en waarbij vectoren en 'wildlife reservoirs' een rol kunnen spelen)
3. De voedselkwaliteit te bewaken van voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong in tropische gebieden

De vraag is gerechtvaardigd waarom tropische diergeneeskunde aan de faculteit Diergeneeskunde in Utrecht onderwezen zou moeten worden. Hierop kan het volgende antwoord gegeven worden. Dierenartsen waren en zijn noodzakelijk voor functies bij de Nederlandse overheid en in het bedrijfsleven. De Nederlandse overheid

1. had de verantwoording om epidemieën en zoönosen te bestrijden en een veterinaire dienst op te zetten in de voormalige koloniën;
2. nam verantwoordelijk voor veterinaire dienstverlening in het kader van de ontwikkelingssamenwerking;
3. dient waakzaam te zijn op 'newly emerging diseases' in Nederland.

Vanaf de jaren 60 tot midden jaren 80 van de 20e eeuw waren veeteeltontwikkeling en dierziektebestrijding in Afrika een belangrijke component van de ontwikkelingssamenwerking. Op het hoogtepunt waren hierbij zo'n 30 dierenartsen betrokken. De Veterinaire Advies Commissie Ontwikkelingssamenwerking (VACO) adviseerde met wisselend succes het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking. De VACO was samengesteld uit leden afkomstig van de Veterinaire Dienst van het Ministerie van Landbouw, de faculteit Diergeneeskunde, Wageningen Universiteit en het Instituut voor Veeteeltkundig Onderzoek Schoonoord (IVO). In 1986 verscheen het laatste VACO jaarverslag met daarin de activiteiten in de tropen en een lijst van dierenartsen werkzaam in de tropen.
In het bedrijfsleven zijn dierenartsen actief in het kader van handel met en dienstverlening aan landen in de tropen. Ook dienen er studiemogelijkheden te zijn om aan de persoonlijke interesses van dierenartsen tegemoet te komen om zo kennis te nemen van tropische ziekten teneinde te kunnen werken in een tropische omgeving.

De geschiedenis van de tropische diergeneeskunde start in Nederlands Indië

In 1821 werd de Rijksveeartsenijschool opgericht in Utrecht en vanaf 1830 werden veeartsen uitgezonden naar Nederlands Indië. In 1897 werd het Veterinair Onderzoeksinstituut te Buitenzorg (het huidige Bogor) in Nederlands Indië[1] opgericht, dat in korte tijd een grote wetenschappelijke reputatie opbouwde. In 1907 werd aldaar ook de Inlandse Veeartsenschool opgericht voor de opleiding van lokale diergeneeskundigen[2] (Afb. 1). In de periode 1920 - 1932 verbleven er tussen de 80 en 95 werkzame Nederlandse veeartsen in Nederlands Indië[3]. In 1947 werd de faculteit voor Diergeneeskunde van de Universiteit van Jakarta opgericht in Bogor[4].

In 2000 bezocht een delegatie van de Universiteit Utrecht (UU) de faculteit Diergeneeskunde van de Bogor Agricultural University (IPB) in Indonesië. De delegatie bestond onder andere uit de voorzitter van het College van Bestuur J. (Jan) Veldhuis, A.W.C.A. (Albert) Cornelissen, decaan van de faculteit Diergeneeskunde en R.W. Paling, hoofd van het Bureau Internationale Contacten van de faculteit Diergeneeskunde. Bij die gelegenheid werd een 'Memorandum of Understanding' getekend voor toekomstige samenwerking tussen de UU en IPB. Mede op basis hiervan konden de faculteiten Diergeneeskunde van Bogor en

Afb. 1. Veterinaire dienst brengt bezoek aan veebezitter voor vaccinatie programma op Java in 1924. Foto uit de collectie Dr. Rd. Soeratmo Soewadjipoetro.

Utrecht deelnemen aan het door de Europese Commissie gefinancierde Asia Link project 'Reproductive Biotechnology'. Onder leiding van B. (Ben) Colenbrander (UU) en Bambang Purwantara (IPB) werd onderzoek gedaan naar reproductie bij het runderras 'Bali cattle'[5] en de genetische basis van de huidige runderrassen van Indonesië.[6]

Tropische diergeneeskunde in Utrecht: organisatie en leiding

Dierziekten van voornamelijk landbouwhuisdieren en paarden in de tropen waren onderwerp voor onderwijs en onderzoek van het Instituut voor Parasitaire en Infectiezieken van de faculteit Diergeneeskunde in Utrecht van 1912 – 1946 dat onder leiding stond van L. (Jan) de Blieck. De Blieck bekleedde vanaf 1942 de leerstoel Tropische en Protozoaire Zieken. In 1948 werd een apart instituut, het 'Instituut voor Tropische en Protozoaire Zieken', opgericht dat zijn basis had in het Griftgebouw op het faculteitsterrein aan de Biltstraat in Utrecht.[7] Dit instituut heeft als zelfstandig instituut gefunctioneerd tot 1987 en stond onder leiding van F.C. Kraneveld (1948-1957), S.G. Wilson (1962-1965) en D. (Dick) Zwart (1966-1987)[8]. Vanaf 1976 was ook G. (Oele) Uilenberg[9] aan het Instituut verbonden. Medewerker H.J. Keidel richtte in 1949 de 'Tropisch Kring' op, een verband van steeds wisselende studenten diergeneeskunde met belangstelling voor de tropen. De 'Tropische Kring' heeft tot ongeveer 1985 voortbestaan. Vanaf 1987 heeft de Stichting Dierenartsen in Ontwikkelingssamenwerking (DIO) initiatieven van studenten met betrekking tot de tropen gebundeld.
Waar De Bliek, Kraneveld en Keidel hun tropen ervaring in Indonesië hadden opgedaan, hadden hun opvolgers hun kennis van de tropen voornamelijk verworven in Afrika; Wilson in Nigeria, Zwart in Ghana en Nigeria (het project in Zaria[10]) en Uilenberg in Madagaskar en Tanzania. In 1987 verhuisde het Instituut voor Tropische en Protozoaire Zieken naar de nieuwe locatie van de faculteit Diergeneeskunde in de Uithof aan de Yalelaan 1, die later het Androclusgebouw werd genoemd. Het Instituut verloor zijn zelfstandigheid en werd onderdeel van de Afdeling Parasitologie en Tropische Diergeneeskunde van het Departement Infectieziekten en Immunologie. A.W.C.A. Cornelissen (1991-2004) kreeg de leiding over de afdeling.[11]

[a] Dr. Robert Paling, r.w.paling@gmail.com

[b] Bewerking van een voordracht gehouden tijdens de najaarsbijeenkomst van het Veterinair Historisch Genootschap op 13 november 2013 te Utrecht.

Het onderzoek naar tropische ziekten bij het 'Instituut voor Tropische en Protozoaire Zieken' en het veldonderzoek door promovendi concentreerde zich op twee van de belangrijkste tropische dierziekten; tussen 1970 en 2003 op trypanosomosis en vanaf 1970 tot heden (2014) op teken en door teken overgebrachte ziekten.[12] Dit onderzoek resulteerde in 26 proefschriften (Tabel 1).

Als onderdeel van het 'Memorandum of Understanding' dat in 2000 door Cornelissen, als decaan van de faculteit, werd afgesloten met de Faculty of Veterinary Science van de University of Pretoria in Onderstepoort, Zuid-Afrika, werd J.A.W. (Koos) Coetzer in 2001 als deeltijd hoogleraar benoemd bij het Departement. Coetzer is de redacteur van het meest complete standaardwerk op gebied van infectieziekten in de tropen.[13]

Tabel 1: Promoties op onderzoek naar Afrikaanse tropische zieken bij de Universiteit Utrecht

Promoties op Trypanosomosis	Jaar	Locatie van het onderzoek	Promoties op 'door teken overgebrachte ziekten'	Jaar	Locatie van het onderzoek
P.H. van Wettere	1975	Zaire	G. Uilenberg	1972	Madagascar
P. Leeflang	1978	Nigeria, Utrecht	J.G. Grootenhuis	1979	Kenia Wildlife
A.L.W. de Gee	1980	Kenia, ILRAD	D.A. Dobbelaere	1984	Kenia, ILRAD
G.W.O. Akol	1985	Kenia, ILRAD	F. Jongejan	1990	Sudan, Utrecht
R.H. Dwinger	1985	Kenia, ILRAD	H. Koch	1990	Zimbabwe
G.J. Vos	1989	Kenia, ILRAD	D. Martinez	1991	Guadeloupe
R.W. Paling	1990	Kenia, Rwanda	A. Van Vliet	1995	Utrecht
R.F. Kooy	1991	Utrecht	C. d' Oliveira	1997	Utrecht
R.O. Olubayo	1991	Kenia, Wildlife	M-J Gubbels	2000	Utrecht
S.G.A. Leak	1996	Ethiopië, ILRAD	C.P.J. Bekker	2002	Utrecht
S. Osaer	1999	Gambia, ITC	E. P. Zweygarth	2006	Zuid Afrika
B. Goossens	1999	Gambia, ITC	B. Faburay	2007	Gambia, Utrecht
E.C. Agbo	2003	ID Lelystad	A.M. Nijhof	2010	Utrecht

Het doel van de benoeming van Coetzer was om na het vertrek van Uilenberg (1988), D. Zwart (1992) en Cornelissen (2003) het onderwijs in de tropische diergeneeskunde in Utrecht te versterken en om in Utrecht te beschikken over expertise op het gebied van 'newly emerging diseases'. Sinds 2006 geeft de in Pretoria als hoogleraar benoemde Utrechtse medewerker F.J. (Frans) Jongejan, leiding aan het 'Utrecht centrum voor teken-gebonden ziekten'. Sinds 2013 is dit centrum gekwalificeerd als 'FAO reference centre'. De internationale reputatie van dit centrum was opgebouwd gedurende de periode dat Jongejan als coördinator optrad van het door de Europese Commissie gefinancierde project 'Integrated Consortium on Ticks and Tickborne Diseases (ICTTD, 1996 - 2008), dat ook driemaal per jaar een 'Newsletter on ticks and tickborne diseases of livestock in the tropics' publiceerde onder redactie van G. Uilenberg.

Bureau Internationale Contacten (BIC)

Het Bureau Internationale Contacten (BIC) werd in 1987 opgericht als onderdeel van het Faculteitsbureau op gezamenlijk initiatief van decaan Van den Bergh en de eerdergenoemde D. Zwart. Daarmee werd bepaald dat het BIC, samen met de Afdeling Parasitologie en Tropische Diergeneeskunde van Departement Infectieziekten en Immunologie, verantwoordelijk zou worden voor de activiteiten die betrekking hebben op de tropen. Het BIC kreeg bij de start in 1987 zes hoofdtaken waarvan de vier laatste direct in verband stonden met de tropen:

1. het ontvangen van buitenlandse gasten
2. het organiseren van de studenten uitwisseling binnen EU-landen (ERASMUS programma)
3. het organiseren van de Tropencursus (keuze co-schap)
4. het organiseren van stageplaatsen in de tropen en het begeleiden van studenten

Afb. 2. Team van medewerkers van het Bureau Internationale Contacten in 1995. Staand vlnr staand: Anke van Doorn-Verweij, Robert Paling en Iris Westhoff; zittend Jean de Gooijer en Michiel Dijkstra. Foto uit de collectie van BIC.

Afb. 3. Team van medewerkers van het Bureau Internationale Contacten in 2006. Van links naar rechts: Robert Paling , Adja van Oers, Jean de Gooijer, Rosita Kolader en Hellen van der Maazen. Foto uit de collectie van BIC.

5. het management van het EU-samenwerkingsproject met de Faculty of Veterinary Science van de University of Zimbabwe.
6. Het namens de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) adviseren van Nederlandse dierenartsen die werk zoeken in de tropen.

De leiding van BIC werd in handen gelegd van een dierenarts. Vanaf de oprichting in 1987 tot 2013 was dit R.W. Paling, en vanaf 2013 mevrouw W.G.G.M. (Hellen) van der Maazen. Omdat internationale relaties tot het beleidsgebied van de decaan van de faculteit behoren, werd BIC direct inhoudelijk aangestuurd door de decaan, terwijl het beheer, als onderdeel van het faculteitsbureau, bij de directeur van de faculteit lag. De opeenvolgende decanen Van den Bergh (tot 1993), De Vries (1993 - 1999), Cornelissen (1999 - 2009) en Pijpers (2009 - 2014) bepaalden het internationale beleid. BIC verstrekte daarvoor beleidsadviezen en was nauw betrokken bij de uitvoering.[14]

Sinds de start in 1987 tot heden (2014) werd BIC, mede afhankelijk van tijdelijke projecten en activiteiten, bemenst door 4 - 6 medewerkers, waarvan met name enkelen het gezicht naar buiten en naar binnen hebben bepaald, zoals Paling (1987-2013), M.J. (Michiel) Dijkstra (1987 - 1995), J.H.A. (Jean) de Gooijer (vanaf 1988), mevrouw A.H.M. (Anke) van Doorn-Verheij (1988 - 2004) (Afb. 2), mevrouw Van der Maazen (vanaf 2001), mevrouw A.M. (Adja) van Oers (vanaf 1998) en mevrouw R.L. (Rosita) Kolader (vanaf 2004) (Afb.3).

Activiteiten van het Bureau Internationale Contacten

Informatie voorziening

De activiteiten van BIC stonden ten dienste van de informatievoorziening over de tropen aan medewerkers en studenten binnen de faculteit en over de faculteit naar buiten. Dit werd gerealiseerd door de publicatie van de tweemaandelijkse nieuwsbrief Equator gedurende de periode 1989 - 2002[15]. Hoewel vanaf 1987 de omvang van het onderzoek op specifiek in de tropen voorkomende protozoaire infectieziekten afnam, ontwikkelde zich een bredere belangstelling voor de tropen binnen de faculteit. Dit leidde tot op de tropen gericht

Afb. 4. Sprekers uit Zuid Afrika en Utrecht op het 11e Symposium Tropical Animal Health and Production: Diagnosis and control of transboundery infectious diseases in Southern Africa, 1 september 2000. Vooraan links Marian Horzinek (voorzitter); voorste rij vlnr: Bob Swanepoel, Jean de Gooijer en Robert Paling (organisatie, BIC), Anita Michel, Moritz van Vuuren, Wilma Vosloo en Tammi Krecek; achterste rij vlnr: Allan Guthrie, Jackie Picard, Mary-Louise Penrith, Frans Jongejan, Koos Coetzer, Herman Egberink, Nick Kriek en Victor Rutten. Foto uit de collectie van BIC.

Afb. 5. Klinische les op de Faculty of Veterinary Science in Onderstepoort, Zuid Afrika (2009). Onderstepoort is een favoriete bestemming voor diergeneeskunde studenten uit Utrecht die op stage naar de tropen gaan. Foto uit de collectie van BIC.

onderzoek bij meerdere departementen.[16] De organisatie door BIC en de uitgave van de handelingen van het jaarlijkse symposium 'Tropical Animal Health and Production' in de jaren 1990 - 2007 had twee belangrijke doelstellingen. Ten eerste was dat de directe terbeschikkingstelling van meer en recente kennis over tropische ziekten aan belangstellenden in Nederland, zoals tijdens het 11e symposium in 2000 waaraan een groep onderzoekers van de Faculty of Veterinary Science van de Universiteit van Pretoria deelnam (Afb. 4)[17]. De tweede doelstelling was het stimuleren van relevant onderzoek betreffende de tropen bij meerdere departementen, onder andere bij Infectiezieken en Immunologie, Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren, Gezondheidszorg Paard en Voedingsmiddelen van Dierlijke Oorsprong.[18]

Tabel 2: Projecten van de faculteit Diergeneeskunde Utrecht met partners in de tropen

Locaties, externe financiers en partner instellingen	Jaren
Nigeria, Zaria (DGIS)	1965 - 1977
Department of Parasitology and Entomology, Faculty of Veterinary Medicine, Amadu Bello University, Zaria	
Costa Rica, Heredia (DGIS/NUFFIC)	1985 - 1993
Herd Health Section and Veterinary Education, School of Veterinary Medicine, National University, Heredia	
Zimbabwe, Harare (EU)	1986 - 2000
Faculty of Veterinary Science, University of Zimbabwe, Harare	
Mozambique, Maputo (DGIS/NUFFIC)	1987 - 1997
Animal physiology, ambulatory clinic and Internal medicine, Veterinary Faculty, Eduardo Mondlane University, Maputo	
ICTTD (EU/INCO)	1996 - 2007
Integrated Consortium on Ticks and Tick-borne Diseases	
Circa 30 landen in Africa, Azië, Latijns Amerika en Europa	
Asia Link (EU)	2005 - 2010
Onderzoek naar en onderwijs van reproductie en voeding van dieren met	
faculteiten van de universiteiten in/van:	
Thailand: Kasetsart, Khon Kaen, Chiang Mai, Sakon Nakhon	
Maleisië: University Putra Malaysia, Kuala Lumpur	
Vietnam: Hue University of Agriculture and Forestry, Hue	
Indonesië: Bogor Agricultural University, Bogor	
Sri Lanka: University of Peradeniya, Peradeniya	
Europa: Uppsala, Gent, Londen	
Zuid Afrika (NWO/WOTRO)	2010 - 2015
Faculty of Veterinary Science, University of Pretoria, Pretoria	
University of Stellenbosch, Stellenbosch	
Indonesië, Bogor (KNAW/SPIN)	2014 - 2018

Ondersteuning van onderwijs en onderzoek

Op het gebied van het onderwijs was het BIC verantwoordelijk voor de organisatie van het op de tropen gericht onderwijs, zoals de Tropencursus[19], tropenstages[20] (Afb. 5), en het postacademisch onderwijs aan internationale studenten, voornamelijk uit Azië en Afrika, op Masters'[21] en PhD niveau.

BIC kreeg de verantwoordelijkheid voor het management van de facultaire samenwerkingsovereenkomsten (Memorandum of Understanding), waarbinnen samenwerking op het gebied van onderwijs en onderzoek met faculteiten in Thailand, Zuid-Afrika en Maleisië centraal stond. Daarnaast verleende BIC managementondersteuning aan diverse onderwijs- en onderzoeksprojecten, onder andere in Costa Rica, Zimbabwe, Mozambique en een aantal Zuidoost-Aziatische landen (Tabel 2). Binnen de projecten en samenwerkingsovereenkomsten van de faculteit met instellingen in de tropen begeleide BIC meer dan vijftig buitenlandse promovendi, waarvan er 33 onderzoek deden in Utrecht binnen de lopende facultaire onderzoeksprogramma's.

Tabel 3: Promoties van internationale onderzoekers bij de Universiteit Utrecht op onderzoek in tropische gebieden

Onderzoeker	Jaar	Locatie van onderzoek	Onderwerp	Relatie met Utrecht via
Enrique Perez	1994	Costa Rica	Bedrijfsdiergeneeskunde	Project DGIS/NUFFIC
Mohamed Harun	1998	Mozambique	Muskovy eenden	Project DGIS/NUFFIC
Pamala Woods	2001	Zimbabwe	Kleinschalige veehouderij	Project EU
Rachel Stewart	2007	Zimbabwe	IL 2 behandeling van tumoren bij vee	Project EU
Jaco van der Lugt	2002	Zuid Afrika	Klinische pathologie van toxicoses	MOU
Bruce Gummow	2005	Zuid Afrika	Veterinaire volksgezondheid rond vanadium mijnen	MOU
John Nothling	2006	Zuid Afrika	Verbetering van bevroren hondensperma	MOU
Peter Thompson	2006	Zuid Afrika	Aangeboren myasthenie syndroom	MOU
Pete Irons	2007	Zuid Afrika	Trichomoniasis en lumpy skin disease	MOU
Anita Michel	2008	Zuid Afrika	Tuberculose bij wildlife en landbouwhuisdieren	MOU
Henk Bertschinger	2010	Zuid Afrika	Regulering van voortplanting bij wilde dieren	MOU
Mirjam Maas	2013	Zuid Afrika en Utrecht	Tuberculose bij de Afrikaanse leeuw	MOU
Chatchote Thitaram	2009	Thailand	Verbetering van de voortplanting bij olifanten	MOU
Yindee Marnoch	2010	Thailand	Voortplanting en genetische diversiteit bij de moeras buffel	MOU Asia Link /EU
Thanawat Tiensin	2011	Thailand	Epidemiologie van het vogelgriepvirus H5N1	2010

Focusgebieden van het Utrechtse onderzoek in de tropen in de periode 1994 - 2014

In de periode 1994-2014 promoveerden 17 onderzoekers op onderzoek in Costa Rica, Mozambique, Zimbabwe, Zuid-Afrika, Thailand of Indonesië onder begeleiding van een promotor van de faculteit in Utrecht (Tabel 3). Bij dit soort onderzoek werd door Utrechtse onderzoekers ervaring opgedaan in de tropen met een breed scala aan disciplines. Deze onderzoeken gaven een internationale dimensie aan de bij de faculteit in Utrecht ontwikkelde kennis. De belangrijkste onderwerpen betroffen de hieronder genoemde onderzoeken, waarover behalve in de betreffende dissertaties, ook uitgebreid tijdens de symposia 'Tropical Animal Health and Production'[22] is gecommuniceerd en gepubliceerd:

1. Teken en door teken overgebrachte ziekten in Nederland en Afrika onder leiding van F.J. Jongejan
2. Bedrijfsdiergeneeskunde in Nederland, Costa Rica, Zimbabwe en Thailand onder leiding van A. (Arie) Brand, J.P. (Jos) Noordhuizen en M. (Mirjam) Nielen
3. Diagnostiek van tuberculose bij dieren in Nederlandse dierentuinen en bij wilde dieren in Afrika (leeuw, buffel, rinoceros) en semigedomesticeerde olifanten in Thailand onder leiding van V.P.M.G. (Victor) Rutten
4. Voortplanting en genetica bij paarden in Nederland en in het verlengde daarvan bij Afrikaanse olifanten in Zuid-Afrika[23], Aziatische olifanten in Sri Lanka (Afb. 6) en Thailand (Afb. 7), waterbuffels in Thailand en runderen in Indonesië onder leiding van B. Colenbrander, T. (Tom) Stout en J.A. (Hans) Lenstra
5. Voeding van landbouwhuisdieren in Nederland, Thailand en Vietnam onder leiding van A.C. (Anton) Beynen en J.Th. (Thomas) Schonewille
6. Moleculaire epidemiologie en controle van aviaire influenza in Nederland, Thailand en Indonesië onder leiding van J.A.P. (Hans) Heesterbeek en J.A. (Arjan) Stegeman.

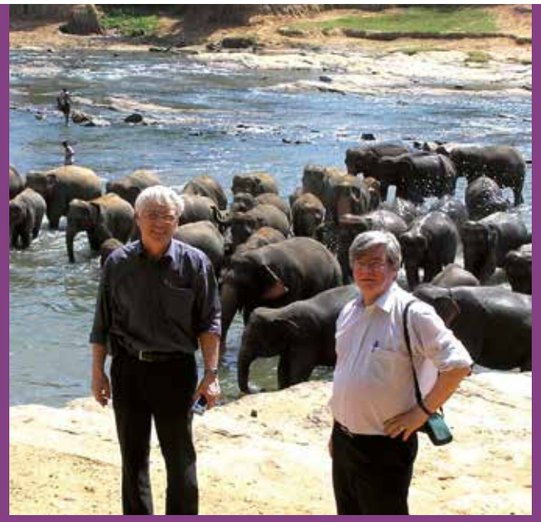

Afb.6. Ben Colenbrander (links) en Robert Paling tijdens een planningsbezoek in maart 2006 voor het Asia-Link project aan het opvangkamp voor olifanten in Pinnawala, Sri Lanka. Foto uit de privé collectie van R. Paling.

Afb.7. Rectaal stimuleren van een olifant voor het verkrijgen van sperma voor controle van de kwaliteit als onderdeel van het reproductie programma bij het National Elephant Institute in Lampang, Thailand als onderdeel van het Asia-Link project (2009). Foto uit de privé collectie van R. Paling.

De samenwerking met Thailand

De MOU's als basis voor samenwerking 1993 - 2013

De samenwerking met Thailand die sinds 1991 werd gecoördineerd door BIC, heeft een aparte plaats verworvenin de recente geschiedenis van de faculteit vanwege de duur, omvang en resultaten. Deze zijn het gevolg van een brede betrokkenheid binnen de vijf faculteiten in Thailand en de faculteit in Utrecht. In 1991 bezocht een delegatie van het Thaise Ministry of University Affaires (MUA) een aantal faculteiten in Europa, waaronder Utrecht, om een keuze te maken waar Thailand zijn veterinair docenten en onderzoekers kon opleiden tot een PhD niveau van een internationaal hoge standaard. De keuze viel op Utrecht en het eerste vijfjarige Memorandum of Understanding (MOU) werd in 1993 getekend met het Thaise ministerie. Dit MOU omvatte de veterinaire faculteiten van de Chulalongkorn University en Kasetsart University in Bangkok en de Khon Kaen University in Khon Kaen. In 1998 werd het MOU met Thailand met vijf jaar verlengd, en werden nog twee Thaise veterinaire faculteiten toegevoegd (Mahidol Universty in Bangkok en Chiang Mai University in Chiang Mai). In 2002 verkregen de Thaise universiteiten meer autonomie en konden de faculteiten zelf beslissen over de keuze van hun internationale partners. In 2003 en 2008 werden de MOU's weer voor vijf jaar verlengd, maar nu op faculteitsniveau tussen Utrecht en de vijf Thaise opleidingen. De verlening in 2008 was mede gebaseerd op een succesvolle interne evaluatie van de samenwerking met Thailand in 2007[26].

Association of Institutions for Tropical Veterinary Medicine (AITVM)

Op het internationale vlak speelde D. Zwart, als hoogleraar Tropische Ziekten een belangrijke rol bij de oprichting in 1970 van de 'Association of Institutions for Tropical Veterinary Medicine' (AITVM). Elke drie jaar werd er een internationale AITVM Conferentie georganiseerd. In 1989 vond de zesde AITVM conferentie plaats bij het Internationaal Agrarisch Centrum in Wageningen onder voorzitterschap van Zwart24. Na het opstellen van een statutair reglement heeft Paling in 1990 de AITVM als stichting ingeschreven bij de Kamer van Koophandel in Utrecht. De faculteit Diergeneeskunde was vertegenwoordigd in het bestuur van de AITVM door Zwart (1970 - 1995), Paling (1995 - 2013) en mevrouw Van der Maazen (vanaf 2013).

Tabel 4: Postdoctorale opleiding van Thaise dierenartsen bij de Faculteit Diergeneeskunde in Utrecht (1998 - 2013)

	1998-2002	2003-2007	2008-2013	Studerend in 2014	Total
MSc	4	7	10	1	22
PhD	7	11	7	11	36
Gezamenlijke Publicaties	37	56	32	9	135

Resultaten van twintig jaar samenwerking met Thailand

In 2013, na twintig jaar samenwerking werd opnieuw geëvalueerd wat er bereikt was. De resultaten kunnen als volgt worden samengevat. Meer dan 200 Nederlandse en Thaise studenten en medewerkers hebben deelgenomen aan deze samenwerking, waarbij de nadruk lag op studentenuitwisseling, de vervolgopleiding van Thaise dierenartsen op postacademisch niveau (master en PhD) en de gezamenlijke uitvoering van projecten, korte cursussen, workshops en symposia. Sinds de start van de samenwerking tot eind 2013 hebben 25 Thaise promovendi hun proefschrift succesvol verdedigd bij de Universiteit Utrecht. In 2014 zijn nog twaalf promovendi bezig met hun promotieonderzoek, waarvan er vijf een 'sandwich PhD' doen. Er zijn meer dan 135 gezamenlijke publicaties gepubliceerd in internationale wetenschappelijke tijdschriften (Tabel 4).
Op 7 mei 2013 werden de MOU's met de vijf Thaise faculteiten opnieuw verlengd met vijf jaar en heeft ook het Department of Livestock Development (DLD) een MOU met de faculteit Diergeneeskunde in Utrecht getekend. Het wederzijdse belang van de samenwerking werd onderstreept door aanwezigheid tijdens de ondertekening op de Nederlandse Ambassade in Bangkok van de zes decanen, de Directeur van het DLD, vertegenwoordigers van het Thaise Ministerie van Onderwijs, de plaatsvervangende Nederlandse ambassadeur en de Deputy Prime Minister en Minister of Agriculture and Cooperatives Dr. Yukol Limlamthong (Afb. 8).
Ter gelegenheid van de ondertekening werd een symposium georganiseerd op de ambassade en een boekje gepubliceerd met persoonlijke verhalen en foto's van vijftien Nederlandse en Thaise deelnemers aan de samenwerking, getiteld 'Impressions of …… 20 years of Dutch – Thai collaboration in veterinary medicine (Afb.9)[27].
De kwaliteit van de in Utrecht gepromoveerde Thaise onderzoekers heeft geresulteerd in benoemingen op vooraanstaande posities bij de betrokken universiteiten en bij andere Thaise universiteiten, bij het DLD, de Food and Agriculture Organisation (FAO) en de World Organisation for Animal Health (OIE). Deze veterinaire wetenschappers staan daarmee aan de basis van het wetenschappelijk onderzoek, de hervorming van de veterinaire opleiding, de ontwikkeling van de opleiding voor veterinair specialisten en de ontwikkeling van het beroep van dierenarts in Thailand, maar ook elders in Zuidoost-Azië, aangezien Thailand daar een toonaangevende rol speelt.

Afb. 8. Ceremonie ter gelegenheid van de onder tekening van de samenwerkingsovereenkomsten tussen de Faculteit Diergeneeskunde van Utrecht en de vijf Thaise faculteiten en het Department of Livestock Development op de Nederlandse Ambassade te Bangkok 7 mei, 2013. Zittend van vlnr: Tritsadee Chaosuancharoen (Director General, Department of Livestock Development), Parntep Ratanakorn (Dean, Mahidol University), Apinun Suprasert (Dean, Kasetsart University), Anton Pijpers (Decaan, Utrecht), Achariya Sailasuta (Vice dean , Chulalongkorn University), Suneerat Aiumlamai (Dean, Khon Kaen University), Lertrak Srikit-jakarn (Dean, Chiang Mai University). Staand van vlnr: Freek van Sluijs (emeritus hoogleraar, Utrecht), Robert Paling (Hoofd, Bureau Internationale Contacten, Utrecht), Soehirman Patmo (Directeur, NESO/Nuffic, Bangkok), Daphe Dernison (Landbouwraad, Nederlandse Ambassade, Bangkok / Hanoi), Henk Cor van der Kwast (Charge d'affaires Nederlandse Ambassade, Bangkok), Yukol Limlamthong (Deputy Prime Minister en Minister of Agriculture and Cooperatives), Sudson Sirivaidyapong (Chulalongkorn University), Kamjorn Tatiyakavee (Deputy Secretary General, Office of the Higher Education Commission, Ministry of Education), Albert Cornelissen (voormalig decaan, Utrecht), Theera Rukkwamsuk (Kasetsart University), Thanawat Tiensin (Department of Livestock Development).

Conclusie

Tropische diergeneeskunde heeft zich in de laatste 100 jaar ontwikkeld in twee richtingen. Ten eerste is dat de ontwikkeling van het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek van tropische ziekten, ten tweede de ontwikkeling van de diergeneeskunde, de veterinaire volksgezondheid en de veehouderij onder tropische omstandigheden. Op beide gebieden is de faculteit Diergeneeskunde succesvol gebleken en had ze tijdens bepaalde perioden een vooraanstaande internationale positie op deze gebieden. De drijvende krachten hierachter waren achtereenvolgens het Veterinair Onderzoeksinstituut te Buitenzorg (het huidige Bogor) in Nederlands Indië, het Instituut voor Tropische en Protozoaire Zieken van de Faculteit Diergeneeskunde aan de Biltstraat in Utrecht en het Bureau Internationale Contacten van de Faculteit Diergeneeskunde aan de Yalelaan 1 in de Uithof te Utrecht.

Afb. 9. Boekje 'Impressions of …… 20 years of Dutch – Thai collaboration in veterinary medicine, gepubliceerd ter gelegenheid van de ondertekening van een nieuwe samenwerkings-overeenkomst tussen Utrecht en Thailand in 2013 in Bangkok. Foto uit de collectie van BIC.

Noten

1 Bas Steltenpool , 'De militaire veterinaire dienst in voormalig Nederlands-Indië', Argos 38 (2008), 363 -367.
2 H.J. Smit, *'Kort historisch overzicht van het veeartsenijkundig onderwijs in Nederlandsch-Indië'.* Nederlandsch-Indische Bladen voor Diergeneeskunde 40 (1928) 1-10.
3 C. Offringa e.a., *Van Gildestein naar Uithof.* 150 jaar diergeneeskundig onderwijs in Utrecht deel 2 (Utrecht 1981) 44.
4 Offringa, *Van Gildestein naar Uithof* (n. 3) 230. Deze ontwikkelingen worden nader beschreven in een artikel van Bambang Pontjo elders in deze editie van Argos.
5 Jean de Gooijer, Ben Colenbrander en Robert Paling (eds). 'Reproductive biotechnology for improved animal breeding in Southeast Asia', *Handelingen van Symposium in Denpasar,* Bali, Indonesia (Utrecht 2005) 1 - 97.
6 Kusdiantoro Mohamad e.a., 'On the origin of Indonesian cattle', PLoS One 4:5 (2009), e5490. doi: 10.1371/ journal.pone.0005490. Epub 2009 May 13.
7 Offringa, *Van Gildestein naar Uithof* (n. 3) 350 – 354.
8 De bijdragen van Dick Zwart aan de tropische diergeneeskunde en veehouderij worden beschreven in een artikel van R.H. Dwinger en G. Uilenberg elders in deze editie van Argos.
9 Gerrit Uilenberg, 'Tropische diergeneeskunde en onderwijs in Nederland', Argos 38 (2008) 368 – 373.
10 Offringa, *Van Gildestein naar Uithof* (n. 3) 354 – 355.
11 Robert Paling, 'De relatie van de faculteit Diergeneeskunde met de tropen: van ontwikkelingsprojecten naar internationale samenwerking 1987 -2007', *Argos* 38 (2008) 375.
12 Robert Paling, *'Contributions of the Faculty of Veterinary Medicine of Utrecht University to research on livestock diseases in Africa', Contributions and perspectives from the Faculty of Veterinary Medicine Utrecht University. Handelingen 1e Symposium Tropical Animal Health and Production, Utrecht* (Utrecht 1990) 18 – 20.
13 J.A.W. Coetzer and R.C. Tustin (eds.) *Infectious diseases of livestock,* volumes 1, 2, and 3 (Cape Town 20042) 1 - 2159.
14 Albert Cornelissen en Robert Paling, 'International cooperation in veterinary education and research: means and choices', *Reproductive biotechnology* (n. 5) 73 – 77.
15 Paling, 'De relatie van de faculteit Diergeneeskunde met de tropen' (n. 11) 377 – 378.
16 R. Paling e.a. 'Introduction to research activities of the faculty of Veterinary Medicine of Utrecht University with relevance to the tropics', J.H.A. de Gooijer en R.W. Paling (eds), *Research for development: policies, priorities and options. Handelingen 2e Symposium Tropical Animal Health and Production, Utrecht* (Utrecht 1991) 6 - 13.
17 J.A.W. Coetzer en J.H.A. de Gooijer (eds), *Diagnosis and control of transboundary infectious diseases in Southern Africa. Handelingen 11e Symposium Tropical Animal Health and Production, Utrecht* (Utrecht 2000) 1 - 67.
18 Paling, 'De relatie van de faculteit Diergeneeskunde met de tropen' (n. 11) 378 – 379.
19 Ibidem, 375 – 376.
20 Hellen van der Maazen en Robert Paling, 'Study abroad an enrichment for many veterinary students of Utrecht University', *The livestock-human-wildlife interface – Challenges in animal health and production in urban/peri-urban and extensive farming/conservation systems. Handelingen 14e International Conference Association of Institutions for Tropical Veterinary Medicine (AITVM), Johannesburg, South Africa* (Pretoria 2013) 38.
21 Hellen van der Maazen en Robert Paling, 'International postgraduate veterinary education at Master's level: an example from Utrecht University, The Netherlands', *Globalization of tropical animal diseases and public health. Handelingen 13e International Conference Association of Institutions for Tropical Veterinary Medicine (AITVM), Bangkok, Thailand* (Bangkok 2010) 81-82.
22 Paling, 'De relatie van de faculteit Diergeneeskunde met de tropen' (n. 11) 379.
23 B. Colenbrander e.a. (eds), *Managing African elephant populations. Act or let die? Handelingen van een expert consultatie over 'The control of wild elephant populations' 7-8 november 2003 Beekbergen, Nederland* (Igitur, Utrecht 2004) 1-79.
24 H. Kuil, R.W. Paling en J.E. Huhn (eds.), 'Livestock Production and diseases in the tropics', *Handelingen 6e International Conference Association of Institutions for Tropical Veterinary Medicine (AITVM), Wageningen, The Netherlands 1989'* (Utrecht 1990) 1 – 411.
25 Akte houdende oprichting van Stichting Association of Institutions for Tropical Veterinary Medicine gevestigd te Utrecht, Akte d.d. 21 augustus 2000, notaris kantoor CMS DerksStarr Busmann Hanotiau.
26 Robert Paling, *Memorandum of understanding on veterinary education and research collaboration. Report on Dutch -Thai collaboration in veterinary medicine 1998-2007* (Utrecht 2007) 1-14.
27 Robert Paling (ed.), 'Impressions of ….20 years of Dutch – Thai collaboration in veterinary medicine'. Published on the occasion of the 20th anniversary of the Dutch-Thai collaboration in veterinary medicine and the MOU signing ceremony at the residence of the Netherlands Embassy in Bangkok, Thailand on 7 May2013 (Utrecht 2013) 1-43.

BAMBANG PONTJO PRIOSOERYANTO[a] & IIS ARIFIANTINI[b]

The history of the veterinary profession and education in Indonesia[c]

ABSTRACT

The beginning of the veterinary profession in Indonesia dates back to the middle of the 19th century . During the Dutch colonization period a development program for large ruminants was started by the 'Nederlandsch-Indië' government. In 1907 this government established a veterinary laboratory, planned by Dr. J.K.F. de Does. The laboratory was then merged with a veterinary training course for Indonesian (bumiputera) 'veterinarians' named 'Cursus tot Opleiding van Inlandsche Veeartsen'. In 1910 the name of the training course was changed to 'Inlandsche Veeartsenschool', and in 1914 the school was named 'Nederlandsch-Indische Veeartsenijschool' (NIVS). During the Japanese occupation (1942-1945) the veterinary school was named 'Bogor Semon Zui Gakko'. After the declaration of independence by Indonesia in August 1945, it became the High School of Veterinary Education. In 1946 the curriculum was extended from 4 to 5 years. Thereafter the school was closed and re-opened a few times due to the changing political circumstances. In 1947 the first Faculty of Veterinary Medicine ('Diergeneeskundige Faculteit') of the University of Indonesia was established in the former building of NIVS at Taman Kencana Campus in Bogor. Between 1948 and 1963, four more veterinary faculties were established in Indonesia: Gajah Mada, Syiahkuala, Airlangga and Udayana. The Indonesian Veterinary Medical Association (IVMA) was established on January 9, 1953. The membership now exceeds 20,000 veterinarians and the association has 15 special interest groups. Since 2008, five new faculties of veterinary medicine have been established, bringing the total to 10.

The history of both the veterinary profession and veterinary education in Indonesia can be divided into three periods: the 'Nederlandsch-Indië' period (1861-1942), the Japanese occupation period (1942 - 1945), and the period of Indonesian independence (1945 - present). In this article the main developments in the history of the veterinary profession and veterinary education in Indonesia are outlined. We will address the following questions: Did colonization and subsequent occupation and independence cause interruptions or was there continuity? Did independence bring about advances in veterinary medicine and changes in the curriculum, the practice of veterinary medicine, and the professional association?

[a] *Prof. B. Pontjo Priosoeryanto, Division of Veterinary Pathology and Division of Veterinary Reproduction and Gynecology, Faculty of Veterinary Medicine, Bogor Agricultural University (IPB), Indonesia. Bpontjo4@gmail.com*

[b] *Prof. I. Arifiantini, Department of Veterinary Clinic Reproduction and Pathology, Faculty of Veterinary Medicine, Bogor Agricultural University (IPB), Indonesia. iis.arifiantinipurna@gmail.com*

[c] *Article based on a presentation given by the first author during the fall meeting of the Netherlands Veterinary History Society on November 13th, 2013 at Utrecht, the Netherlands.*

'Nederlandsch-Indië' era (1861 - 1942)

The veterinay profession in Indonesia started in the middle of 19th century. At that time, livestock disease was one of the main concerns of the 'Nederlandsch-Indië' government. Several outbreaks of livestock diseases occurred, including Rinderpest (1875), anthrax (1884), trypanosomiasis (1886), and foot- and mouth disease (1887). Since there was a lack of expertise in the area of livestock diseases, veterinarians from the Netherlands were sent to Indonesia. The first civilian veterinarian in Indonesia was Dr. R.A. Coppieters in 1820. Between 1820 and 1843, periodically Dutch veterinarians went to Indonesia. Research on livestock diseases was pioneered by Dr. J.K.F. de Does.

He investigated these diseases in Indonesia between 1897 and 1907 in the *Artsen Laboratorium* (Human Health Laboratory). In 1907 De Does persuaded the colonial authorities to establish a veterinary research laboratory at Bogor. The laboratory was under the administrative authority of the newly founded Department of Veterinary Service of the Ministry of Agriculture, Industry and Commerce, and also played an important role in veterinary education The College of Veterinary Science is still operative to this day as Faculty of Veterinary Medicine, Bogor Agricultural University (IPB). Bogor thus became the center for veterinary education and research.

The history of veterinary education in Indonesia started in 1861 when state veterinarian *(Gouvernementsveearts)* J. van der Helde was assigned to build and lead a veterinary school in Surabaya. Unfortunately, some obstacles hampered the full development of a veterinary school. Dutch veterinarians opposed the idea that indigenous veterinarians would be recognized at the same level as the veterinarians at the executive level. The school was closed in 1875. After a long series of efforts, the first veterinary school for local people *(Indische Veeartsen School,* IVS,) was founded in 1908 under the leadership of Prof. dr. L. de Blieck. He also supervised the veterinary laboratory that had been started by Dr. de Does. The school and laboratory merged into one.

The first graduate from IVS was Dr. J.A. Kaligis in 1910. He was the first indigenous veterinarian in Indonesia and represented the beginning of a veterinary profession in Indonesia. In 1914, the name of IVS change into *Nederlandsch-Indische Veeartsenschool* (NIVS) with a curriculum of 4 years. One alumnus from NIVS who graduated in 1915 was Dr. M Soeparwi. Later he became the first dean of the Faculty of Veterinary Medicine at Gajah Mada University in Jogyakarta. Until 1941, 143 veterinarians graduated from this school.

Indonesia and Utrecht have a long-lasting relationship in the field of veterinary medicine. In 1918 Dr. J.A. Kaligis started studying at Utrecht University. In 1922 he completed a thesis under Prof. L. De Blieck. Other veterinarians who studied at Utrecht in the period 1919 - 1924 were Dr. F.C. Waworoentoe, Dr. Raden Soeratmo, Dr. Mas Soetisno, and Dr. Soeparwi. Up to the present there are still students from Indonesia studying at Utrecht University.

The Japanese occupation period (1942 – 1945)

Japan occupied Indonesia from March 1942 to August 1945. NIVS in Bogor continued under the name of *Bogor Zyuui Gakko*, which meant a period of four years study. The students were ex-NIVS students and high school (MULO, Meer Uitgebreid Lager Onderwijs) students.

During the Japanese occupation, 20 veterinarians were graduated. Some of these veterinarians have been acknowledged for their contribution to the advance of veterinary science in Indonesia. Dr. R. Asoeng Pranoto obtained a doctorate of the veterinary science program in Gadjah Mada University, Dr. Drh. R. Tandjoeng Adiwinata discovered that the *stephenofilaria* worm was responsible for *Elephant's foot* (kaki gajah) disease. Several other graduates from *Bogor Zyuui Gakko* later became influential veterinarians.

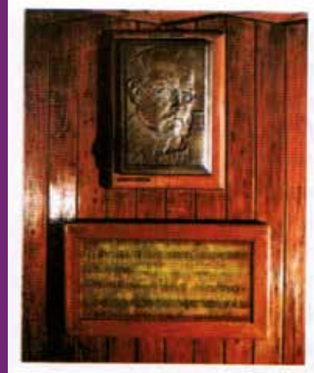

Fig. 1. Monument in honor of Dr. J.K.F. de Does, pioneer of animal disease research in Indonesia (1897-1907)

The period of Indonesian independence (1945-present)

After Indonesia gained its independence in 1945, the Bogor Zyuui Gakko was changed again to NIVS. This continued until 1946, when the name was changed to Bogor Veterinary School (BVS). In March 1946, the Ministry of Prosperity of the Republic of Indonesia installed a committee for veterinary college establishments. Based on the proposal from this committee, the Ministry issued a decree on September 20th ,1946 to upgrade the BVS to College of Veterinary Medicine *(Diergeneeskundige Faculteit)*, which was chaired by Dr. Moehede. This date marked the birth of the Faculty of Veterinary Medicine in Indonesia. Unfortunately, shortly thereafter the College stopped operating due to the military conflict (the first in July 1947) between the Indonesian and Dutch governments.

A branch of the College was then opened in Klaten, Central Java in 1947. In December 1948 it was closed again due to the second conflict. The branch was opened again in November 1st, 1949, not in Klaten but in Jogjakarta.

In the meantime, the Dutch built a temporary university to mark their return to Indonesia. The university was named

Fig. 2. Monument in honor of 'Nederlandsch Indische Veeartsen School at Cimanggu Bogor

Nood-Universiteit, established on January 21st, 1946. The *Nood-Universiteit* comprised five faculties that had existed since 1941: (1) *Geneeskundige Faculteit,* (2) *Juridische Faculteit,* (3) *Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte,* (4) *Landbouwkundige Faculteit,* and (5) *Technische Faculteit.* The name *Nood-Universiteit* was changed to Universiteit van Indonesië by a college statute *(Hooger-onderwijs ordonnantie* 1946) issued by the Deputy Governor-General of the Dutch East Indies on March 12th, 1947. Clause 4 of the college statute of 1946 specifies that the *Universiteit van Indonesië* consists of five faculties in three locations:

- *de faculteit van technische wetenschap* (Faculty of Engineering Science) te *Bandoeng*
- *de faculteit der rechtsgeleerdheid en van sociale wetenschap* (Faculty of Law and Social Sciences) te *Batavia*
- de *faculteit der geneeskunde* (Faculty of Medicine) te Batavia
- de *faculteit der letteren en wijsbegeerte* (Faculty of Literature and Philosophy) te *Batavia*
- de ***faculteit van landbouwwetenschap*** (Faculty of Agricultural Sciences) te *Buitenzorg*
- andere of elders gevestigde, door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen, faculteiten (other or elsewhere established faculties as to be decided by Governor-Generale)

In 1947 the *Universiteit van Indonesië* established four new faculties:

- *Faculteit der Exacte Wetenschap* (Faculty of Sciences) in Bandung based on the decree of June 13th, 1947 No. 6. By the government decree of September 22th, 1948 No. 4, the name of this faculty was changed to *Faculteit van Wiskunde en Natuurwetenschap* [Faculty of Mathematics and Sciences].
- ***Diergeneeskundige Faculteit (Faculty of Veterinary Medicine)*** in Bogor based on Dutch East Indies government decree of June 26th, 1947 No. 10
- *Faculteit der Economische Wetenschap* (Faculty of Economic Sciences) in Makassar based on Dutch East Indies government decree of July 19th, 1947 No. 7
- *Faculteit der Geneeskunde* (Faculty of Medicine) in Surabaya based on Dutch East Indies government decree of December 8th, 1947 No. 3

The new faculties were reason to revise the college statute clause 4 of 1946 by the decree of September 22nd, 1948 No.4. The statute specifies that the Universiteit van Indonesië comprises nine faculties. In 1949, after long discussions at the Round Table Conference in the Netherlands, Indonesia acquired sovereignty. All Dutch property (except property in Irian Jaya) was officially transferred, including the Universiteit van Indonesië.

The professors in the Faculties of Agriculture and Faculty of Veterinary Medicine were Profs. Boedyn, Yaski, Goethals, Dupont, De Boer, Reesink, and Holleman. After the Dutch professors had returned to the Netherlands, the new professors were: J. Hols, H. Fisher, Simon, Seidel, Seit, and Olah. Several Indonesian veterinarians went abroad for further studies. Some of them studied at Utrecht University: Dr. A.A. Ressang, Dr. I. Titus, and Kosasih.

Since the independence of the Republic of Indonesia, the emphasis of the veterinary profession is still on farm animals (poultry and large animals). The programs for these species are very strong and the role of the veterinary profession has grown. The poultry industry has become very important and has developed rapidly to a self-sufficient level.

In 1960 the Faculty of Veterinary Medicine became the Faculty of Veterinary Medicine and Animal Science, to meet the demand for education at that time. Three years later, the animal science part of the faculty became a separate faculty, the Faculty of Animal Science, which continues to the present time.

On September 1st, 1963 the *University of Indonesia* (previously Universiteit van Indonesië) at Bogor was converted to a new university, **Institut Pertanian Bogor** (Bogor Agricultural University, IPB). According to decree 91 of 1963 of the Minister of Higher Education, Science IPB has five Departments:

- Agriculture
- Veterinary Medicine
- Forestry
- Animal Science
- Fisheries (aquaculture and marine fisheries)

Two years later, the President of Indonesia authorized the previous decree no. 91 of the Minister of Higher Education Science with the Presidential decree no. 279, of 1965. This decree specifies that IPB consists of six faculties:

- Agriculture
- Veterinary Medicine
- Fisheries
- Animal Science
- Forestry
- Technology and Agricultural Engineering

Present veterinary education in Indonesia

Indonesia has a "Multi Level and Multi Competency" Veterinary Higher Education System as follows:

- Diploma, Level-0 (S-0/Paramedics)-Vocational
- Bachelor, Academic Level-1 (S-1/Sarjana)
- DVM, Level-Professional
- MSc, Academic Level-2 (S-2)
- PhD, Academic Level-3 (Strata-3)
- Specialist, Professional Level-1 (Sp-1)
- Sub-Specialist, Professional Level-2 (Sp-2)

Since the independence of Indonesia, veterinary education has gone through several curriculum changes which have improved the quality of the training. The curricula of veterinary education in Indonesia consist of the National Curriculum (80%) with local curricula (20%) as integrated parts of the National Curriculum. National Certification of competence is acquired through a National Examination held by a National Committee for Veterinary Examination of the IVMA and the Indonesian Association of Veterinary Schools (AFKHI).
At present Indonesia counts 10 faculties of veterinary medicine, spread from Sumatra to East Nusa Tenggara.

Associations of veterinarians

The first association of veterinarians in the *Nederlandsch-Indië* era was established in 1884, the *Vereeniging tot Bevordering der Veeartsenijkunde in Nederlandsch-Indië.* In 1949 the *Vereeninging voor Huisdierwetenschap in Indonesië* was established. The Indonesian Veterinary Medical Association (IVMA) was established on January 9, 1953 at its first Congress in Bandung West Java as the one and only veterinary association in Indonesia. The 17th congress will be held in 2014 in the city of Palembang, Sumatra. At present the number of IVMA members is around 19,000 veterinarians, coming from all parts of Indonesia. The membership is mandatory for all veterinarians. At present there are 43 regional associations of the IVMA across the nation, and 15 specialist/interest associations under IVMA management.

Fig.5. Monument with inscription Bogor Zyuui Gakko in Japanese at Bogor

Fig. 3. Lecture at the Indische Veeartsen School

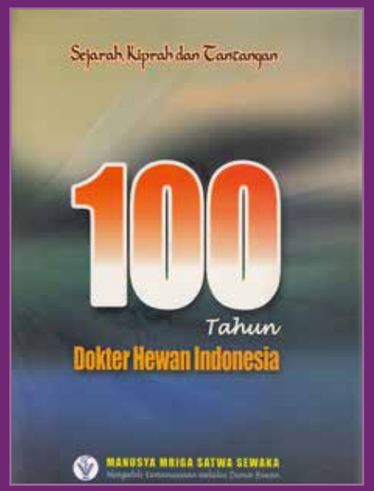

Fig.4. Memorial volume on 'One hundred years of Indonesian veterinary medicine', Jakarta 2010

Island / province / area	University	Location	Year established
Sumatra	Syiahkuala University	Banda Aceh Nanggroe Aceh Darussalam	1960
West Java	Bogor Agricultural University	Bogor	1963
Central Java		Jogyakarta	1947
East Java	Airlangga University	Surabaya	1972
East Java	Brawijaya University	Malang	2008
East Java	Wijaya Kusuma University	Surabaya	2008 (private)
Bali	Udayana University	Denpassar	1983
West Nusa Tenggara	University of West Nusa Tenggara	Mataram	2007 (private)
South Sulawesi	Hasanuddin University	Makassar	2009
East Nusa Tenggara	Nusa Cendana University	Kupang	2010

Conclusions

The era of Dutch colonization served as the basis for veterinary education in Indonesia. The establishment of the *Indische Veeartsen School* marked the start of veterinary training of Indonesian people. During the three years of Japanese occupation veterinary education was continued. The Republic of Indonesia established its first veterinary faculty in 1946. Currently Indonesia has 10 veterinary faculties spread all over Indonesia. Together the Indonesian Veterinary Medical Association and the Indonesian Association of Veterinary Schools advance veterinary medicine in Indonesia.

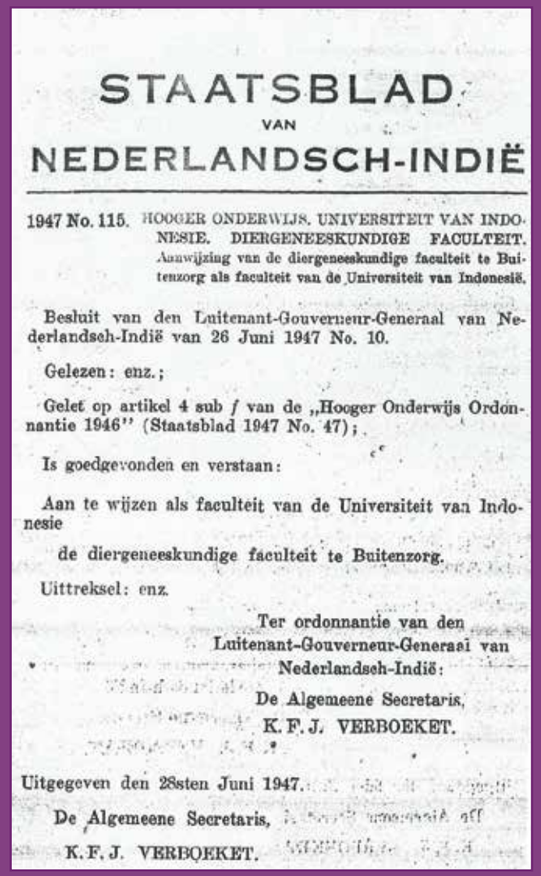

STAATSBLAD
VAN
NEDERLANDSCH-INDIË

1947 No. 115. HOOGER ONDERWIJS. UNIVERSITEIT VAN INDONESIE. DIERGENEESKUNDIGE FACULTEIT. Aanwijzing van de diergeneeskundige faculteit te Buitenzorg als faculteit van de Universiteit van Indonesië.

Besluit van den Luitenant-Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van 26 Juni 1947 No. 10.

Gelezen: enz.;

Gelet op artikel 4 sub *f* van de „Hooger Onderwijs Ordonnantie 1946" (Staatsblad 1947 No. 47);

Is goedgevonden en verstaan:

Aan te wijzen als faculteit van de Universiteit van Indonesie

de diergeneeskundige faculteit te Buitenzorg.

Uittreksel: enz.

Ter ordonnantie van den
Luitenant-Gouverneur-Generaal van
Nederlandsch-Indië:
De Algemeene Secretaris,
K. F. J. VERBOEKET.

Uitgegeven den 28sten Juni 1947.
De Algemeene Secretaris,
K. F. J. VERBOEKET.

Fig. 6. Dutch East Indies government decree of June 26th, 1947, no. 10

References

- Soehadji, S.D. Wiryosuhanto & S. Sudardjat (Eds.), *100 Tahun Dokter Hewan Indonesia* (Jakarta 2010). (Translation of book title: One Hundred Years of Indonesian Veterinary Medicine.) History, progress and challenge.
- Somadikarta S., Tri Wahyuning, M. Irsyam, Boen S. Soemarjati. Tahun emas (UI Press 2000): xxvi : 247 hal.
- Sigit, SH 2001. *Sejarah Singkat Pendidikan Kedokteran Hewan di Indonesia.* http://upikke.staff.ipb.ac.id/2012/12/27/sejarah-singkat-pendidikan-kedokteran- hewan-di-indonesia/ (translation of the web title: *A Brief History of Veterinary Education in Indonesia.)*
- Skaggs, JW., M. Mansjoer & S. Partoatmodjo., *'Veterinary medicine in Indonesia', Advances in Veterinary Science and Comparative Medicine* 14 (1970) 335-364.
- Anonymous. *Sejarah Kedokteran Hewan.* http://fkh.ugm.ac.id/site/profil/sejarah. (Translation of web title: History of Veterinary Medicine.)

RON DWINGER[a] & GERRIT UILENBERG[b]

Een icoon in de tropische diergeneeskunde: Dick Zwart[c]

ABSTRACT

A legend of tropical veterinary medicine: Dick Zwart

An overview is given of the achievements of Professor Dr. D. Zwart (1930-2005). Following a brief introduction dealing with his background, his first eleven years of working in tropical countries are reviewed. Initially he was employed as a government veterinarian in Dutch New Guinea, followed by five years as a scientist at the agricultural faculty in Kumasi, Ghana, where he completed his PhD on liver cirrhosis in local pigs. He was seconded by the Department of Tropical Veterinary Medicine at Utrecht University to work as a virologist in Vom, Nigeria. Once back in the Netherlands, he was selected to take over the position of head of the Department due to the unexpected death of Professor S. G. Wilson. He stayed for 20 years at Utrecht University and was for another nine years department head at the Agricultural University of Wageningen. He was an influential man during this long period as department head, not only for his students, but also in the international field. Four aspects of the achievements by Dick are highlighted in detail: as a scientist, as an educator, as a stimulating figure, and as a visionary.

In dit artikel wordt een overzicht gegeven van het leven van Dick Zwart en zijn betekenis voor de tropische diergeneeskunde. Zowel op organisatorisch gebied, als ook op het terrein van onderwijs, is deze betekenis groot geweest.
Op 21 februari 1930 werd Dick[1] als Dirk Zwart in Amsterdam geboren. Zijn vader was machinist op de grote vaart en kwam na de geboorte van zijn zoon aan wal, waar hij altijd naar de zee bleef verlangen tot hij in 1954 stierf. Zijn moeder was Amsterdamse en was altijd druk in een zuivelwinkel in de Javastraat in Amsterdam, waar Dick vaak te vinden was, weggedoken in een boek. Zijn grootmoeder zei daarom gekscherend: "Die jongen verleest nog zijn verstand". Zijn zes jaar jongere broer, Piet, was veel technischer aangelegd dan Dick en is later ook in die richting verder geschoold. Als kind kreeg hij goed onderwijs en was al jong actief met zeilen, fietsen in de natuur (als lid van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie). De oorlog bracht Dick merendeels door op boerderijen van familie van moeders kant.

Afb. 1. Dick Zwart als klein jongetje (1 juni 1934).

[a] Dr. Dr. R.H. Dwinger. Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, Postbus 43006 3540 AA Utrecht. Ron.Dwinger@vwa.nl
[b] Em. Prof. Dr. G. Uilenberg, Route du Port, 20130, Cargèse, Corsica, Frankrijk. uilenber@club-internet.fr

[c] Bewerking van een voordracht gehouden tijdens de najaarsbijeenkomst van het Veterinair Historisch Genootschap op 13 november 2013 te Utrecht.

Afb. 2 Dick Zwart tijdens zijn studententijd in Utrecht, december 1951.

Afb. 3 Dick Zwart als student assistent, mei 1952.

Afb. 4. Els en Dick Zwart vertrekken in januari 1955 naar de tropen.

Alhoewel hij dus niet uit een academisch milieu kwam, begon Dick als 17-jarige aan de diergeneeskunde studie in Utrecht. Hij was tijdens de studie assistent in verschillende praktijken door heel Nederland, waardoor hij waardering kreeg voor mensen met verschillende godsdienstige achtergrond en afkomstig uit andere milieus. Het plan was om na zijn studie een praktijk te beginnen in Emmeloord in de Noordoostpolder, maar in 1954 moest hij in militaire dienst. Door als 24-jarige een uitzending als gouvernementsveearts naar Hollandia in Nederlands Nieuw-Guinea te aanvaarden in gezelschap van zijn even oude jeugdliefde Els, waar hij inmiddels mee getrouwd was, ontkwam hij hieraan na een korte diensttijd. Toen hij er een half jaar was, kwamen P. Hoekstra, hoogleraar gezondheidsleer van grote huisdieren en zoötechniek, en F.C. Kraneveld, van 1948 tot 1957 hoogleraar in de tropische en protozoaire ziekten, op bezoek. Samen hebben ze zes weken rondgereisd en hun rapport vormde voor Dick de basis voor zowel zijn veeteeltkundig als diergeneeskundig werk gedurende zijn verblijf van drie jaar als enige dierenarts op het eiland.[2]

Zijn eerste wetenschappelijke publicatie was gebaseerd op ernstige gevallen van krop (struma), die hij aantrof bij geiten en schapen in Nederlands Nieuw-Guinea.[3] Tijdens het verblijf aldaar werden twee kinderen geboren.

Van 1958 tot 1964 werd Dick aangesteld aan de landbouwfaculteit van de Kwame Nkrumah University in Kumasi, Ghana, om een eenvoudig diagnostisch laboratorium op te zetten. Hij gaf er college op vele vakgebieden zoals anatomie, fysiologie, reproductie en preventieve diergeneeskunde, waardoor hij zijn didactische gaven verder kon ontwikkelen. Naast het college geven hield hij zich bezig met een privé kliniek en met de gezondheid van de dieren in de plaatselijke dierentuin.[4] Inmiddels telde het gezin drie kinderen: twee dochters en een zoon. In Ghana verzamelde hij voldoende gegevens over veel geconstateerde leveraandoeningen bij het inheemse zwarte varken om ze in het Instituut voor Pathologie van de Faculteit Diergeneeskunde in Utrecht uit te kunnen werken tijdens zijn verlof en om er in 1962 op te kunnen promoveren.[5] De promovendus stelde vast dat de leveraandoeningen bij de varkens mede werden veroorzaakt door aflatoxine vorming in het goedkope voedsel, maïszemelen, dat de dieren te eten kregen. Een opmerkelijke stelling uit zijn proefschrift met de brede blik zo typerend voor de promovendus, was de volgende: “Alvorens in de tropische gebieden uitheems vee in te voeren, dienen eerst de mogelijkheden tot verbetering van de inheemse veestapel onderzocht te worden”.

Na de dood van Kraneveld was het voortbestaan van de leerstoel tropische en protozoaire ziekten allerminst zeker. Tenslotte werd pas in 1962 S.G. Wilson, hoofd veterinair onderzoek in Noord Nigeria, benoemd tot opvolger en werd Dick benoemd in 1964 tot wetenschappelijk hoofdambtenaar aan de Rijksuniversiteit van Utrecht. Hij vertrok in hetzelfde jaar met het gezin naar Nigeria om onderzoek te doen in de virologie, mee te helpen met de vaccin productie van runderpest en veldstaf bij te scholen aan het “Federal Department of Veterinary Research” in Vom. Hij maakte het begin mee van de afscheidingsoorlog in Biafra en was net op terugreis naar Nederland toen Prof. Wilson onverwacht op 55-jarige leeftijd op 12 september 1965 overleed. Dick werd benoemd als opvolger in 1966. In hetzelfde jaar werd het gezin Zwart zwaar getroffen, doordat zoon Pim, niet gewend aan het verkeer in Nederland, de straat overstak en om het leven kwam bij een verkeersongeluk. Deze tragische gebeurtenis heeft grote invloed gehad op het hele gezin. Dick is nog harder gaan werken dan hij al deed en toonde veel empathie voor de mensen waarmee hij werkte. Hij hield zijn inaugurele rede op 20 februari 1967 over “Enkele aspecten van de veterinaire problemen in Afrika”.[6]

Hij heeft de functie van hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht vervuld in voltijd tot 1986 en in deeltijd (één dag per week) tot 1992, omdat hij in 1986 werd gevraagd om de leerstoel Tropische veehouderij van Professor Bakker over te nemen aan de Landbouwuniversiteit Wageningen (tot zijn pensionering in 1995). De vakgroep Tropische en protozoaire ziekten was gevestigd in het tijdelijke (deels houten) gebouw aan de Biltstraat 168 langs het beekje “de Biltsche Grift”, waar voorheen de kliniek voor kleine huisdieren was gehuisvest voordat die naar de Numankade verhuisde.[7]

Dick was zeer bedreven in het geven van lezingen, die hij middels een innovatief gebruik van de overhead projector interessant en verassend wist te maken. Een andere belangrijke gave was zijn enthousiasme en betrokkenheid bij zijn staf, collega’s en studenten. Samen met de hele staf gezellig koffie drinken was een dagelijks gebruik in de keuken. Dick was een gezelligheidsmens, maar tegelijk ook een bruggenbouwer en had een sterk gevoel voor verantwoordelijkheid. Enthousiast nam hij deel aan het jaarlijkse “schoolreisje” met de staf van de vakgroep.

Als wetenschapper heeft hij meer dan 100 publicaties op zijn naam staan over vele diergeneeskundige onderwerpen.[8] Het merendeel betreft protozoa met name trypanosomen en *Babesia*. Hij heeft een 30 promovendi begeleid (17 in Utrecht en 13 in Wageningen), waarvan een derde buitenlandse studenten waren. De interactie met vooral de buitenlandse promovendi gaf hem inspiratie en zag hij als een uitdaging. Toch lagen zijn grootste verdiensten voor de tropische diergeneeskunde op organisatorisch gebied, in het leggen van contacten en het stimuleren van studenten en collega’s.

Hij heeft contacten gelegd en bestaande verstevigd om steun te geven bij de opbouw van veterinaire faculteiten in Nigeria en Zimbabwe en landbouw faculteiten in Vietnam, Indonesië en Nigeria. Leden van de vakgroep namen deel aan ontwikkelingsprojecten met een onderzoekscomponent in Zambia, Jemen, India en Sri-Lanka. Dick reageerde enthousiast op het initiatief van Sir Alexander Robertson van het Centre for Tropical Veterinary Medicine in Edinburgh om een uitwisseling van les materiaal en deskundigen tot stand te brengen tussen de tropische vakgroepen in verschillende landen. Dit initiatief resulteerde in de oprichting van de Association of Institutes for Tropical Veterinary Medicine (AITVM) in 1973. Dick was hierbij vanaf het begin een drijvende kracht onder meer door enkele jaren als voorzitter te fungeren. Dit resulteerde ook in bezoeken als gastdocent aan de veterinaire tropencursus van de Vrije Universiteit in Berlijn, waar hij zich ieder jaar weer zeer nauwgezet op voorbereidde. Vele jaren was Dick adviseur van Nederlandse Ministeries in diverse hoedanigheden.

Vanaf 1967 is hij drie jaar voorzitter geweest van de afdeling natuurwetenschappen van WOTRO (= wetenschappelijk onderzoek voor de tropen).[9] Na de reorganisatie van WOTRO (inmiddels een onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, NWO), zat hij in de werkgroep voor medische en veterinaire zaken. Hij leidde het Veterinair Adviescentrum Ontwikkelingssamenwerking (VACO) van 1975 tot 1986 en heeft altijd grote belangstelling gehouden voor alle aspecten van de ontwikkelingsproblematiek. In die tijd was er veel steun en waren de middelen beschikbaar voor werk in de tropen en onderzoek betreffende tropische ziekten, waardoor in 1976 een tweede kroondocent (G. Uilenberg) aangesteld kon worden bij de vakgroep tropische en protozoaire ziekten. Dick was ook degene die de Tropencursus voor diergeneeskundige studenten in Utrecht heeft opgezet als keuzecoschap. De eerste werd in 1975 georganiseerd en had tot doel om een tiental studenten op een praktische wijze voor te bereiden op werk in de tropen. Sindsdien is de tropencursus met grote regelmaat georganiseerd als onderdeel van het curriculum. De tropencursus werd traditioneel afgesloten met een voetbalwedstrijd tussen de studenten en de staf van

Afb. 5 Op bezoek bij Dick Zwart in Nederlands Nieuw Guinea met van links naar rechts: Hoekstra, Kraneveld, Zwart, De Wilde de Ligny, een gids en v.d. Star.

liefde, overleed in 1990 aan een ongeneeslijke ziekte. Tijdens de rouwverwerking heeft hij zijn (latere) tweede vrouw ontmoet. In de jaren van pensionering heeft hij samen met haar nog kunnen genieten van zeilen, vakanties, filosofie, wandelen en fietsen. Tijdens een fietstocht, werd Dick vlakbij zijn huis in Austerlitz, aangereden door een auto. Hij overleed de volgende dag aan zijn verwondingen op 15 februari 2005.[10]

Op die dag verloren wij een goede vriend, die intens kon genieten van het leven. De tropische diergeneeskunde, en tot op zekere hoogte ook de tropische veehouderij, verloor een grote stimulans voor vele studenten en collega's. Door zijn inzet heeft de Nederlandse tropische diergeneeskunde jaren lang een vooraanstaande plaats in het internationale speelveld ingenomen.

de vakgroep, waarbij hij en de andere leden van de wetenschappelijke staf enthousiast meededen, en een feest thuis bij één van de beide kroondocenten.

In 1981 was Dick tijdens een sabbatical negen maanden interim Directeur van het International Laboratory for Research on Animal Diseases (ILRAD) in Nairobi, Kenia. Het instituut werd gefinancierd door de Wereldbank en een consortium van donoren als een onderdeel van een grote groep instituten met als doel voedselveiligheid en armoede bestrijding. ILRAD had tot eerste doel om een vaccin te ontwikkelen tegen twee belangrijke dierziekten in Afrika: Oostkust koorts (theileriosis) en nagana (trypanosomosis). Dick was al tien jaar actief in de Board of Directors van het instituut en moest de chaos zien te herstellen na mismanagement van de vorige directeur en corruptie door enkele hoge stafleden. Hij wist de rust terug te brengen onder de 700 stafleden uit 40 verschillende landen en de benoeming van een nieuwe directeur, Ross Gray, te bewerkstelligen. Later is Dick ook board member geweest bij het zuster instituut, International Livestock Research Institute (ILCA), gevestigd in Addis Abeba, Ethiopië. Dit instituut hield zich bezig met onderzoek op het gebied van dierlijke productie (diervoeding, genetica, dierhouderij, etc). Later zijn ILRAD en ILCA in 1994 samengevoegd tot het huidige International Livestock Research Institute (ILRI).

Bij zijn afscheid als hoogleraar in Wageningen in 1995 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Na zijn pensionering is hij een tijd actief gebleven op het vakgebied door middel van lezingen, het begeleiden van promovendi en consultancies (in onder meer Ethiopië en Kenia). Hij is ook voorzitter geweest van de International Advisory Board van de onderzoeksschool Institute of Animal Sciences in Wageningen van 1999-2003.

Dick heeft grote tegenslagen gehad in zijn persoonlijk leven. Niet alleen verloor hij zijn zoon in 1966, maar Els, zijn jeugd-

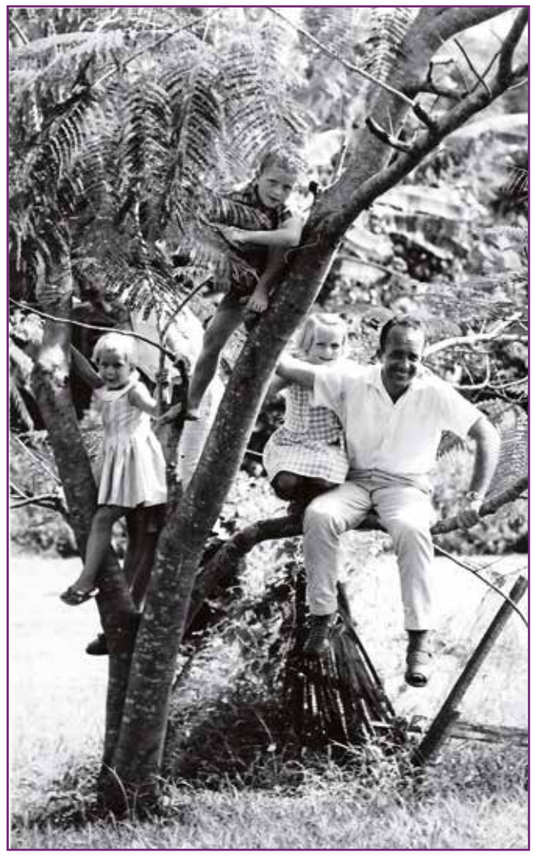

Afb. 6. Dick met zijn drie kinderen in Kumasi in december 1963.

Afb. 7. Dick met de staf van tropische en protozoaire ziekten in 1968 (met op de foto o.a. Jos Verkleij, Michel Dijkstra, Nan Perié, Hans Nieuwenhuijs, Prosper Overdulve).

Dankbetuiging

Veel informatie werd verkregen via gesprekken met Henriette Syatauw-van Oosterwijk Bruyn, Nan Perié en Jean de Gooijer. Alle foto's werden verstrekt door dochters Free en Gine, die ook veel achtergrondinformatie verstrekten en commentaar op het manuscript gaven.

Noten

1 Zijn roepnaam was Dik en eenmaal in de tropen door hemzelf veranderd in Dick.
2 Gerrit Uilenberg, 'Tropische diergeneeskunde en onderwijs in Nederland', Argos 38 (2008) 368 - 373.
3 D. Zwart, 'Afscheid van Zodiac', *Zoötechnische Almanak* 11 (1994) 67-68.
4 J. de Gooijer & R. Paling, 'Farewell to an all-round veterinarian. Professor Zwart leaves Utrecht Faculty of Veterinary Medicine', Equator 4 (1992) 4: 1-5.
5 D. Zwart, *Liver cirrhosis in pigs in Ghana*. Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht (promotor J.H. ten Thije) (Utrecht 1962) 108 pag.
6 D. Zwart, Enkele aspecten van de veterinaire problemen in Afrika, rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht (Breukelen 1967) 12 pag.
7 C. Offringa e.a., *Van Gildestein naar Uithof. 150 jaar diergeneeskundig onderwijs in Utrecht*. Deel II: Faculteit der veeartsenijkunde (1925-1956); Faculteit der diergeneeskunde (1956-1971) (Utrecht 1981) 353-354.
8 Voor zijn publicaties t/m 1971 zie: Aug. Mathijsen, *Publikaties en dissertaties voortgekomen uit de Veeartsenijkundige Hoogeschool, later Faculteit der Diergeneeskunde in de periode 1921-1971* (Utrecht 1981) 61, 143-149, 245, 339.
9 J. de Gooijer & R. Paling, 'Professor D. Zwart: 37 jaar onderwijs, onderzoek en dienstverlening ten behoeve van de tropen', *Equator* 4 (1992) 5: 3-7.
10 A. van der Zijpp e.a., 'Prof. Dr. D. Zwart', *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* 130 (2005) 435.

Afb. 8. Gezamenlijk uitstapje van de staf van de vakgroep tropische en protozoaire ziekten naar het Burgers' Dierenpark in 1978.

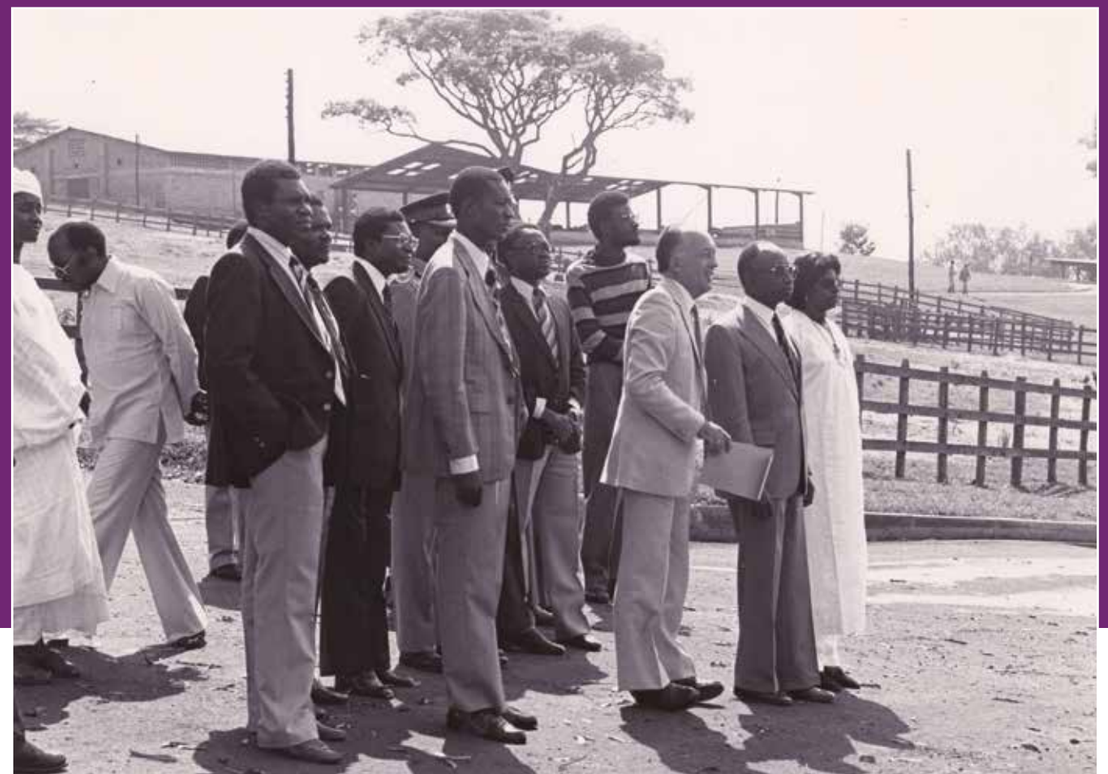

Afd. 9. Dick Zwart in de functie van interim directeur van ILRAD ontvangt in 1981 een hoge gast: de president van de Gambia, Sir Dawda Jawara (tweede van rechts).

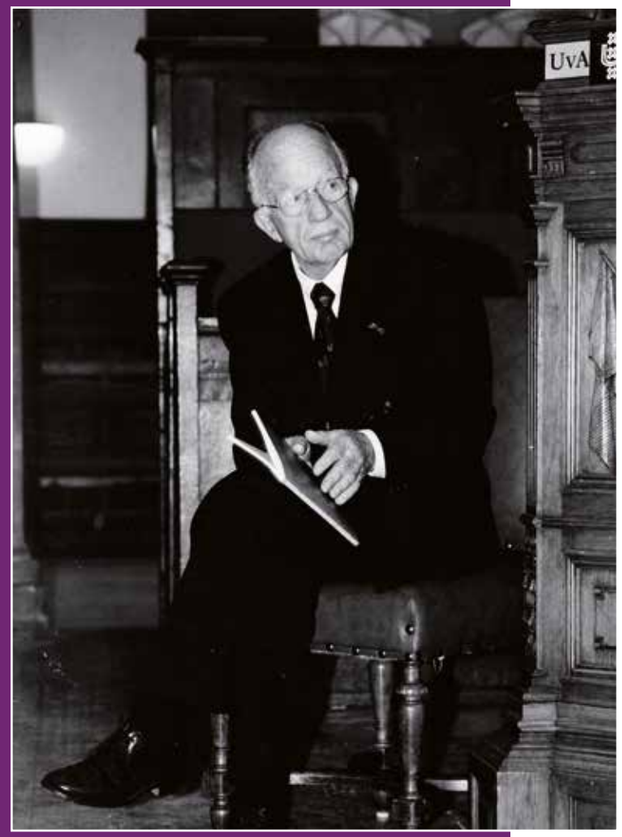

Afb.10. Dick Zwart op 21 november 2000 als toeschouwer bij een promotie.

Het Universiteitsmuseum pakt uit

*Op donderdag 24 april wordt in het Universiteitsmuseum aan de Lange Nieuwstraat in Utrecht de tentoonstelling **Tot op het bot** geopend. Nooit eerder werd zo'n grote hoeveelheid museumobjecten van stal gehaald voor een tijdelijke tentoonstelling: er zijn ongeveer duizend skeletten, vloeistofpreparaten, foto's, onderwijsplaten en instrumenten te zien. Ruim driehonderd daarvan zijn afkomstig uit de collectie diergeneeskunde.*

Zo mensen, zo dieren

In de tentoonstelling worden de overeenkomsten tussen mens en dier op het gebied van anatomie/fysiologie en pathologie uitgelicht aan de hand van verschillende thema's. Zo wordt bij het thema 'skelet' de opbouw van verschillende extremiteiten vergeleken, net als het vóórkomen van rachitis en lage rugklachten bij mensen en dieren. Binnen het onderdeel 'gebit' worden gebitten van herbivoren, carnivoren en omnivoren naast elkaar gezet en ziet de bezoeker verschillende manieren van wisselen. Ook worden cariës, scheefstand en (pathologische-) slijtage bij mens en dier vergeleken. Dit zijn slechts enkele voorbeelden uit een zeer gevarieerd en verrassend verhaal waarbij de snijvlakken en dwarsverbanden tussen de collecties humane geneeskunde, tandheelkunde, natuurlijke historie en diergeneeskunde duidelijk worden.

Hedendaags onderzoek

De thema's worden voor een belangrijk deel geïllustreerd met historische objecten. Toch is er ook ruimte voor hedendaagse ontwikkelingen. Actueel onderzoek van de Universiteit Utrecht en eigentijdse ontwikkelingen in het onderwijs worden getoond in mini-colleges waarbij wetenschappers en docenten vertellen over hun werk. Zo legt universitair hoofddocent anatomie Dr. Claudia Wolschrijn uit hoe de Sensakoe bijdraagt aan vermindering, vervanging en verfijning van proefdiergebruik bij het onderwijs.

Bruiklenen

(Oud-)medewerkers van de faculteit Diergeneeskunde stelden bij de totstandkoming van Tot op het bot niet alleen hun kennis ter beschikking, maar ook een aantal bijzondere bruiklenen. Zo stelde de Universiteitskliniek voor Gezelschapsdieren onder meer een schedel van een stenenbijter en een hondenbeugel ter beschikking. De afdeling Anatomie van de faculteit Diergeneeskunde draagt bij met een corrosiepreparaat van het vaatstelsel van een hond en gedroogde herkauwersmagen en de afdeling Pathologie leent vloeistofpreparaten van hartaandoeningen uit. In totaal hebben we zo'n dertig bruiklenen èn veel enthousiaste medewerking vanuit de veterinaire hoek mogen ontvangen!

Komt dat zien!

Vanaf 25 april is Tot op het bot voor iedereen toegankelijk. Houders van de UU-alumnipas en medewerkers en studenten van de Universiteit Utrecht hebben gratis toegang. Houd ook de nieuwe (collectie-)website van het museum in de gaten: www.universiteitsmuseum.nl

BABKE AARTS

Assistent-conservator Universiteitsmuseum, Afdeling Diergeneeskunde.

Verschillende objecten uit de collectie diergeneeskunde die in de tentoonstelling te zien zullen zijn.

In de collectie van de Afdeling Diergeneeskunde van het Universiteitsmuseum bevinden zich veel bijzondere objecten. In deze rubriek worden objecten uitgelicht. Voor meer informatie zie de website van het Universiteitsmuseum Utrecht: www.universiteitsmuseum.nl en de site van de Numan Stichting: www.numanstichting.nl

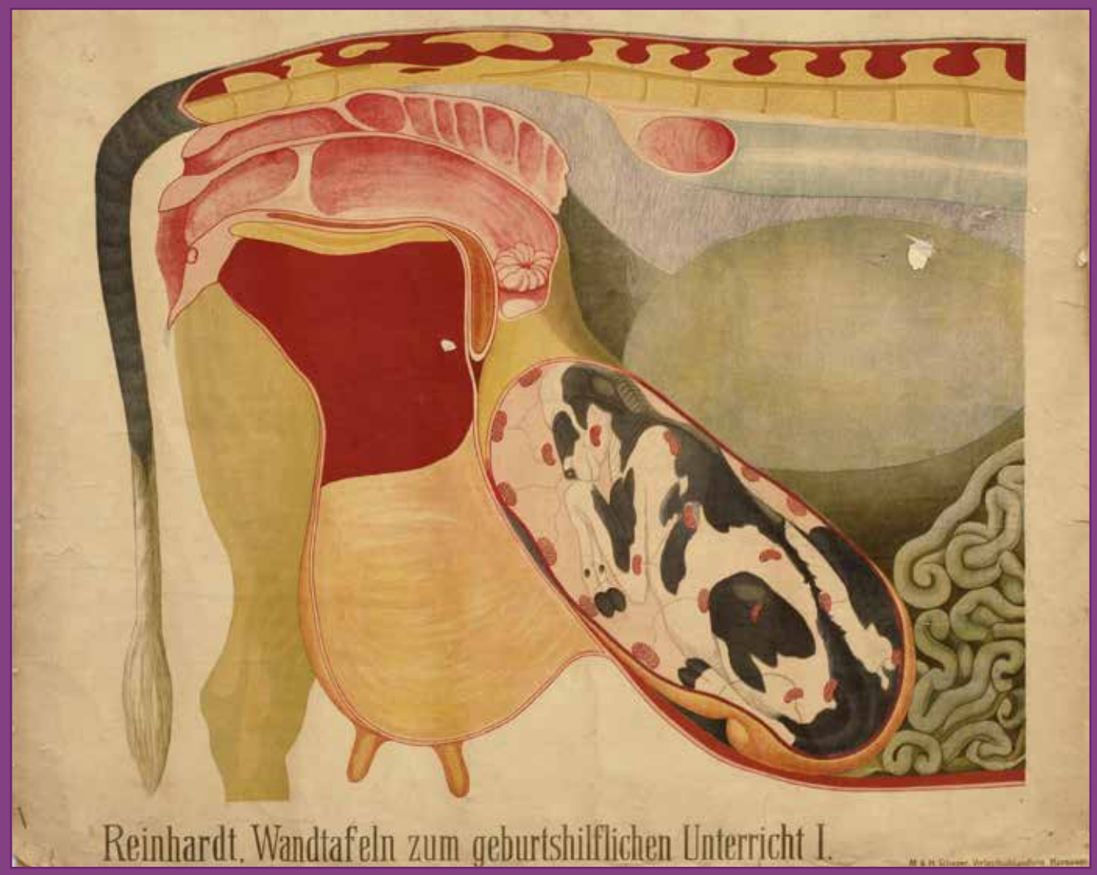

Harry Strijkers met medewerking van Jean van Haen

Drie kwart eeuw zuivelbereiding in Sittard. Van Sint Rosa, Sibema tot Campina 1912-1987

Sittard, Stichting Cultureel Erfgoed Zuivelfabriek Sint Rosa, 2013. 112 blz. Ill. Prijs € 12,50. Het boek kan worden besteld bij Museum Het Domein en boekhandels in Sittard.

In dit gedenkboek dat werd uitgegeven door de Stichting Cultureel Erfgoed Zuivelfabriek Sint Rosa te Sittard, wordt de geschiedenis beschreven van de zuivelindustrie in Zuid-Limburg. Daarbij heeft de stad Sittard een belangrijke rol gespeeld. Het gedenkboek omvat ruim honderd pagina's en is rijk geïllustreerd met fotomateriaal.

Het boek is opgebouwd uit drie delen, het Tijdsbeeld, de Kroniek en de Interviews. In het Tijdsbeeld wordt een beschrijving gegeven van de ontstaansgeschiedenis van de zuivel- industrie, waarbij wordt ingegaan op de ontwikkeling van de organisatievorm van de zelfstandige Coöperatieve Zuivelfabriek Sint Rosa tot het huidige Campina. De zuivelbereiding zoals deze op de boerderij in het begin van de negentiende eeuw werd uitgevoerd, wordt nader belicht. Met de komst van de centrifuge werd een centrale verwerking van melk mogelijk. In de beginfase waren de werkzaamheden vooral gericht op de bereiding van boter en de distributie van consumptiemelk via melkventers. De Rooms-katholieke kerk had grote invloed en was voorstander van het oprichten van coöperaties om hiermee de problemen van de samenleving op te kunnen lossen. Een samenleving die ook toen in een economische crisis verkeerde.

In het tweede deel de 'Kroniek' wordt vanaf 1912 tot en met 1987, jaarlijks een globale beschrijving gegeven van de belangrijkste gebeurtenissen van het betreffende jaar. Aan de orde komen onder meer welke personen met de leiding van de zuivelfabriek waren belast. Tevens wordt hierin, vooral in de beginjaren, vermeld voor welke functies personeel werd aangetrokken. Hierdoor wordt inzicht verkregen in het zich steeds weer uitbreidende assortiment met als belangrijke producten, kaas in 1927 en roomijs in 1933. De Sint Rosa beperkte zich niet tot zuivelproducten. Zo werd ook aandacht besteed aan de hygiënische kwaliteit van melkwinning op de boerderij, de bevordering van veeverbetering door aankoop van eigen stieren, de verkoop van veevoeders en kunstmest. Vanuit Sint Rosa werd ook de tuberculosebestrijding gestimuleerd.

De verslechterende omstandigheden gedurende de Tweede Wereldoorlog wordt belicht evenals de verdeling van de steeds schaarser wordende voedingsmiddelen via het distributiesysteem. Interessant is ook de kroniek van het jaar 1949 waarin een overzicht wordt gegeven van de beloning van het personeel in Sittard. Tenslotte geeft de Kroniek een goed beeld van de steeds toenemende aanvoer en productie, een zich uitbreidend assortiment en de voortdurende overnames en fusies in de zuivelsector.

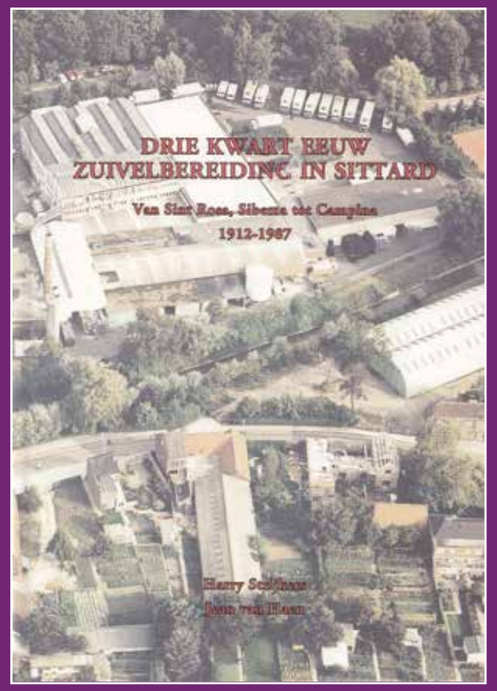

In het laatste deel de 'Interviews' is aandacht besteed aan personen en hun herinneringen.

De geïnterviewden zijn: Frans Cremers, zoon van oud-directeur H.F.X. Ger Haarden, productieman, venter en RMO-er, Piet Vael voormalig directeur, Bear Paes, venter, Paul Jeurissen, zuivelbereider, Mart Stevens, centrifugist, Thei Ruers, administratief medewerker, Harrie Genders, centrifugist en botermaker en ten slotte Henk Benders, bacteriologisch-chemisch laborant. Allen geven vanuit hun functie unieke en interessante informatie over hun ervaringen bij Sint Rosa.

Dit boekje is een waardevol naslagwerk, vooral voor diegenen die op enigerlei wijze betrokken zijn geweest bij het functioneren van deze zuivelinrichting. Voor hen die meer op afstand staan, is tussen de regels door veel informatie beschikbaar, dat aanleiding kan zijn voor verder historisch onderzoek.

JOOP DEN HARTOG

"

[……]

Arabisch valkerijtraktaat uit de achtste eeuw: huidtransplantatie *avant la lettre*

Onder redactie van "de grote jager" al-Gitrif ibn Qudama al-Gassani werd rond het jaar 780 in Bagdad voor kalief al-Mahdi een verhandeling geschreven over o.a. roofvogelziekten, bijbehorende medicijnen en afwijkend gedrag met bijpassende behandeling. Het manuscript is gebaseerd op de in die tijd voorhanden kennis uit Byzantijnse, Perzische, Turkse en zelfs Hindoestaanse bronnen.

In 2002 verscheen onder redactie van de mediëvist en kenner van jacht en valkerij Baudouin van den Abeele een voortreffelijk geannoteerde Franse vertaling door François Viré en Detlef Möller: *Traité des oiseaux de vol = Kitāb Ḍawārī aṭ-ṭayr: le plus ancien traité de fauconnerie arabe* (Laget, F-28210 Nogent-le-Roi, ISBN: 2-85497-070-5).

Vanzelfsprekend zijn de beschreven medicijnen vaak achterhaald. Op heel veel ander terrein is er echter, zoals zo vaak in de valkerij, niets nieuws onder de zon. Uit nr. 120 van de behandelingen nr. 53 tot en met 147 een vertaald voorbeeld:

"Behandeling van een jachtvogel met een door een andere vogel toegebrachte wond in de borst."

De artsen der Byzantijnen hebben gezegd: als een havik door een of andere (prooi)vogel een beschadiging heeft opgelopen en de huid is gescheurd, neem dan een fijne naald en een dun wollen draadje en hecht de huidwond, vooral als die op krop, borst of buik zit. Wrijf de plant fijn die 'haren van de goede genius' genoemd wordt (sa'r al-ginn: Venushaar) en bepoeder daarmee de gehechte wond.
Is er te weinig huid over, neem dan een vogel, pluk hem en snijd een stukje huid weg op dezelfde plaats en van dezelfde grootte en vorm als het ontbrekende stuk, hecht het aan de randen zoals we dit eerder hebben beschreven en poeder er bovengenoemde plant overheen.
Dat is heilzaam als Allah, Zijn Naam zij geprezen, het wil."

Dat de donor werd opgegeten spreekt kennelijk zo vanzelf dat dit niet eens vermeld wordt.

GERRITJAN VAN NIE

"

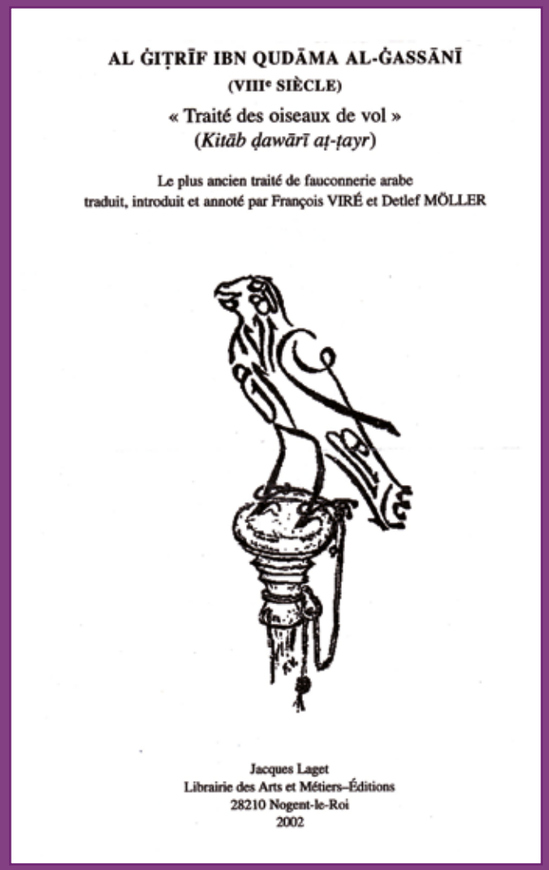
AL ĠIṬRĪF IBN QUDĀMA AL-ĠASSĀNĪ
(VIIIe SIÈCLE)
« Traité des oiseaux de vol »
(*Kitāb ḍawārī aṭ-ṭayr*)
Le plus ancien traité de fauconnerie arabe
traduit, introduit et annoté par François VIRÉ et Detlef MÖLLER
Jacques Laget
Librairie des Arts et Métiers–Éditions
28210 Nogent-le-Roi
2002

Tongblaar in 1732

Van de heer Rein W.M. van Berkel, lid van de Historische Kring Huissen, kwam een vraag binnen over een veeziekte uit 1732. De Kring houdt zich onder meer bezig met het transcriberen van de Kronieken van het Elisabeth Convent, een klooster dat vanaf 1448 tot de tijd van Napoleon in Huissen stond. Deze zusters hebben een kroniek bijgehouden over het wel en wee van het klooster en over de stad Huissen. In 1732 schreven ze over een ziekte onder het hoornvee en vermeldden daarbij de verschijnselen en de behandelwijze. Uit de tekst blijkt dat twintig koeien en een drietal paarden door de ziekte werden getroffen. De zusters beschreven het ontstaan van blaren onder de tong als eerste ziekteverschijnsel. De behandeling bestond uit het afschrapen van de blaren met een zilveren instrument, waarna de wonden werden gewassen met kruidenaftreksels. Welke ziekte betrof het?

De beschreven therapie en het jaartal 1732 deden direct een belletje rinkelen. Hoogst waarschijnlijk ging het hier om tongblaar, waarover in de veterinair historische literatuur het een en ander is gepubliceerd. Toon Wijgergangs heeft in 1995 een fraai hoofdstuk over deze ziekte geschreven.[1] Hierin citeert hij verschillende bronnen waarin melding wordt gemaakt van een zilveren tongschraper. Er zijn ook afbeeldingen van verschillende typen tongschrapers bekend. De receptuur die door de zusters werd toegepast, was ook gangbaar. Overigens gaat het hier niet om mond- en klauwzeer, maar om een ziekte die tot het miltvuurcomplex behoort.[2] Bijgaand twee folio's uit de kronieken van 1732 en de transcriptie daarvan.

Folio 187 en 188

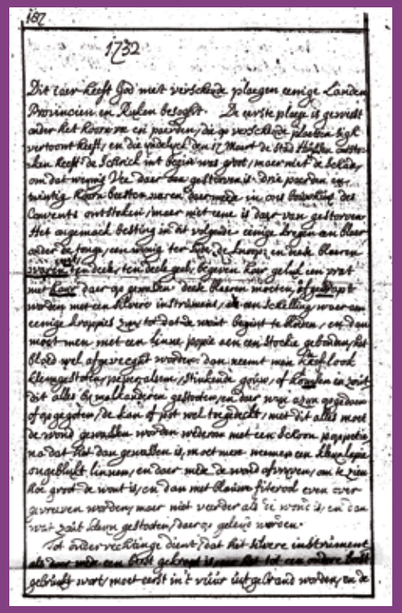
187

1732

Dit iaer heeft God met verscheyde plaegen eenige Landen, Provincien en Ryken besogt. De eerste plaege is geweest onder het hoorn-vee en paerden, die op verscheyde plaetsen sigh vertoont heeft, en die yndelyck den 17 Maert de stad Huyssen ontstoken heeft.
De schrick int begin was groot, maer niet de schade, om dat weynig vee daer aen gestorven is. Drie paerden en twintig hoorn beesten waren daermede in ons bouwhuys des Convents ontstoken, maer niet eene is daer van gestorven. Het ongemack besting in dit volgende: eenige kregen een blaer onder de tonge, een wynig ter syde de knoop; en deese blaeren waren ten deele wit, ten deele geel, begeven haer gelyk een vrat met hayr daer op gewassen. Deese blaaren moeten afgekrapt worden met een silvere instrument, als een schelling waer aen eenige krappies zyn, tot dat de wont begint te bloeden, en dan moet men met een linne popje aen een stockje gebonden, het bloed wel afgeveeght worden. Dan neemt men knoflook kleyn gestoten, peperalsum, stinkende gouw, of houmsen (?) en zout, dit alles by malkanderen gestooten, en daer wyn azyn opgedaen of opgegoten, de kan of pot wel toegedeckt. Met dit alles moet de wond gewassen worden wederom met een schoon poppetje, na dat het dan gewassen is, moet men nemen een kleyn lapje ongeblyckt linnen, en daer mede de wond afvryven, om te zien hoe groot de wont is, en dan met blauwe fiterool even over gevreeven worden, maer niet veerder als de wont is, en dan wat zout kleyn gestooten, daerop geleyd worden.
Tot onderrechtinge dient, dat het silvere instrument, als daer mede een beest gekrapt is, eer het tot een andere beest gebruykt wort, moet eerst in 't vuur uytgebrand worden, en de handen wel afgewassen worden schoon, en gedrooght, eer men wederom een andere beest begint. Dit waschwater moet op een plaets gegooten worden, daer geen beesten konnen drinken.
Dit bovenstaende is bevonden in ons Convent alles van goede uytwerkinge te zyn. Maer moet niet versuymt worden twee of drie maal daaghs de beesten te visiteeren. Int iaer 1683 is er een diergelijke plaege onder de koeyen in Holland, Brabant etc ook geweest.

188

PETER KOOLMEES

---

1 Toon P. Wijgergangs, 'Tongblaar in de vorige eeuwen', in: Koert van der Horst, Peter A. Koolmees & Adriaan Monna (Red.), *Over beesten en boeken. Opstellen over de geschiedenis van de diergeneeskunde en de boekwetenschap* (Rotterdam 1995) 45-58.

2 Angela von den Driesch & Joris Peters, *Geschichte der Tiermedizin. 5000 jahre Tierheilkunde* (Stuttgart & New York 2003) 160-161.

Richtlijnen voor auteurs

Argos publiceert wetenschappelijke artikelen, korte mededelingen, archiefvondsten, congresaankondigingen, recensies van boeken en van artikelen, beschrijvingen van museale objecten en dergelijke, die betrekking hebben op de geschiedenis van de diergeneeskunde in de breedste zin van het woord.

De redactie beoordeelt binnengekomen artikelen en legt deze indien nodig ook voor aan externe deskundigen. De maximale lengte van artikelen is in principe 6.000 woorden inclusief noten. Door het inzenden van kopij verklaart de auteur dat het manuscript niet tegelijkertijd aan een ander tijdschrift is aangeboden en dat met name genoemde personen die op welke wijze dan ook aan het artikel hebben bijgedragen akkoord gaan met de vermelding van hun naam.

Artikelen dienen origineel te zijn en gebaseerd op oorspronkelijk onderzoek. De inleiding moet een overzicht van uitgangspunten van het onderzoek bevatten, alsmede één of meer duidelijk geformuleerde, concrete vraagstelling(en). Na de beschrijving van de bevindingen van het onderzoek moet in het artikel een discussie of beschouwing volgen, uitlopend in een conclusie. Het is aan te bevelen vakjargon zoveel mogelijk te vermijden en te vervangen door voor een ontwikkeld lekenpubliek begrijpelijke termen of omschrijvingen. Voor meer informatie over de structuur van het artikel wordt verwezen naar P. de Buck e.a., Zoeken en schrijven. Handleiding bij het maken van een historisch werkstuk (Laatst beschikbare druk).

Auteurs wordt verzocht om de tekst digitaal als Microsoft Word document aan te leveren. U wordt verzocht de tekst niet zelf op te maken en de tekst en illustraties afzonderlijk aan te leveren. Het artikel mag afhankelijk van de lengte en het onderwerp 4-8 illustraties bevatten. In verband met de gewenste kwaliteit bij het drukken worden kleuren of zwart-wit illustraties bij voorkeur digitaal aangeleverd als TIF- of JPG-files met een resolutie van ten minste 300 dpi bij afbeelding op 100%. Duidelijke afdrukken kunnen ook worden verwerkt. Vermeld de genummerde teksten van de onderschriften bij de illustraties op een afzonderlijke bladzijde van de kopij. In de legenda van de afbeeldingen dient de originele bron te worden vermeld, inclusief pagina aanduiding. Bij de artikelen wordt ook een samenvatting in het Engels, voorzien van een Engelse titel (ca. 150 woorden) opgenomen. Bij artikelen in een andere moderne taal, dient een Nederlandstalige samenvatting te worden opgenomen. U wordt verzocht om deze samen met de definitieve tekst mee te sturen.

In de wetenschappelijke artikelen wordt verwezen met eindnoten met doorlopende nummering. Nootnummers worden in de tekst geplaatst na de leestekens. Bij het verwijzen naar een eerder gebruikte referentie wordt binnen de eindnoot het eerste nootnummer vermeld waarin de referentie voorkomt. Adresgegevens van de auteur en eventuele dankbetuigingen komen in een ongenummerde voetnoot (a) bij de naam van de auteur. Bij verwijzingen wordt gebruik gemaakt van richtlijnen die grotendeels zijn gebaseerd op die van het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (zie Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden (BMGN) op: http://www.knhg.nl/default.aspx. Het verwijzen naar boeken en artikelen dient te geschieden als in de volgende voorbeelden:

1. Susan D. Jones, *Valuing animals. Veterinarians and their patients in modern America* (Baltimore 2003) 35-62.
2. Clemens Graafsma en Henk Wessels (eds.), *De dierenarts. Beeld van een practicus* (Cuijk 2004).
3. A.H.H.M. Mathijsen, 'Beoefening van de geschiedenis der diergeneeskunde', *Geschiedenis der Geneeskunde* 8 (2002) 196-207, aldaar 202.
4. Idem, *Publikaties en dissertaties voortgekomen uit de Veeartsenijkundige Hoogeschool, later Faculteit der Diergeneeskunde in de periode 1921-1971* (Utrecht 1981) 177-178.
5. J.P.W.M. Akkermans, 'De productie van antisera door de Rijksseruminrichting', in: P. Verhoef e.a. (eds.), *'Strenge wetenschappelijkheid en practische zin'. Een eeuw Nederlands Centraal Veterinair Instituut 1904-2004* (Rotterdam 2005) 218-224.
6. Jones, *Valuing animals* (n. 1) 144.
7. *Ibidem*, 145-146.
8. Akkermans, 'Productie van antisera' (n. 5) 220.

Correspondentieadres

Prof.dr. Peter A. Koolmees

IRAS, Divisie VPH, Faculteit Diergeneeskunde
Postbus 80 175 - 3508 TD Utrecht
Tel. 030-2535363 / 67
Email: P.A.Koolmees@uu.nl

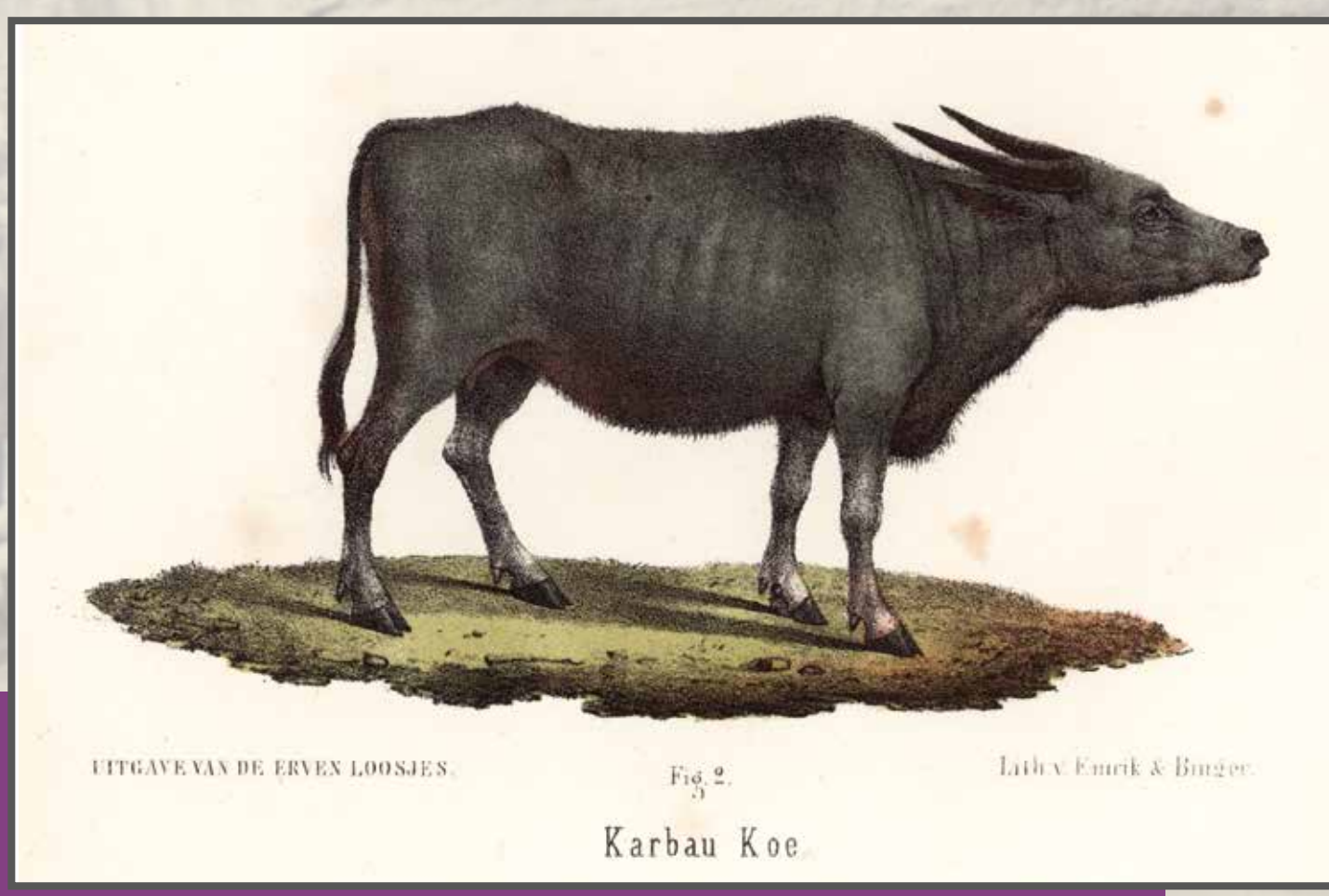

Bron:
Buffel koe (boven) en Karbau koe (onder).
G.J. Hengeveld. *Het rundvee, zijne verschillende soorten, rassen en veredeling.*
Dl. 1 (Haarlem 1865) plaat V, plaat VI.